

אחדות

XXXIV. ÉVFOLYAM, 181. SZÁM • 2024. NOVEMBER • 500 Ft
5785. CHESVÁN • חשון תשפ"ה • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

**A Baár-Madastól
Szdot Jám
kibucig és vissza**
Szenes Hanna-díjat
alapított az EMIH

„A nagyok felelősséget éreznek a kicsik iránt”

Interjú SZILÁNK ZSUZSÁval,
a Maimonidész Általános Iskola és Gimnázium igazgatójával

**„Saját értékeink mentén határozzuk meg
identitásunkat és tevékenységünket”**

Interjú KÖVES SLOMÓ vezető rabbival

Divatbemutató és vásár a Zsilipben

KEDVES OLVASÓ!

Egy este olyan autót vezettem, amelyben nem volt telefontartó konzol, így a telefonom a mellettem lévő ülésen hevert és csak a GPS hangjára támaszkodtam, nem láttam az útvonalat, ami számomra ismeretlen, külvárosi utcákon haladt keresztül. Talán mondanom sem kell, hogy párszor elvéitettem így az irányt, jó sok időt vesztettem a kerülőkkel és örülhettem, hogy megúsztam tengelytörés nélkül. Mindeközben persze elég sokat izgultam, hogy esetleg megszakadt a kapcsolat, én meg csak megyek bele a külvárosi éjbe. Végül mindig megszólalt a GPS és késve, zaklatottan, de sikerült odaérnem az úti célomhoz. Megkönnyebbülésben csak bedobtam a táskámba a telefont és mentem a dolgomra, ahol végül egy barátnőmmel együtt várakoznunk kellett.

Ezt az időt használtam ki arra, hogy vázoljam neki az engem éppen foglalkoztató dilemmát, amiben, úgy tűnik, nincsen jó megoldás, viszont nagyon nagy a tétje a döntésemnek. Miközben egyre elkeseredettebben magyaráztam, hogy bár lenne egy térkép, ami megmutatja a kiutat a szorult helyzetemből, egyszer csak a táskámból megszólalt a telefonom: „nincs GPS-jel”, mire én fölkiáltottam: „tudom, hogy nincs, épp ez a bajom!!!”

Hazafelé menet aztán ezen a helyzeten gondolkodtam. Olyan volt ez az autózás a sötét őszi délutánban, mint az életünk. Az Örökkévaló beletett minket ebbe a világba, és adott útmutatást, hogy hogyan éljünk benne, de a teljes térképet nem látjuk. Úgy kell navigálnunk, hogy bízunk benne, nem szakadt meg a kapcsolat, a szükséges pillanatban megszólal majd a belső GPS-ünk és irányt mutat. Úgy kell élnünk, hogy sejtjük, hová tartunk, de ha rossz felé kanyarodunk, legjobb esetben is fölösleges kerülőket fogunk tenni, rosszabb esetben kárt teszünk magunkban vagy másokban. Néha pedig úgy érezzük, hogy nincs GPS-jel és esélyünk sincs megtalálni a helyes utat.

Ilyenkor érdemes egy pillanatra megállnunk (ezt magamnak is mondom!), mintegy leparkolnunk, és újra áttekinteni, honnan hová szeretnénk eljutni. Betájolni magunkat, hogy melyik lehet a helyes útvonal, mik azok a zsákutcák, amiket el kéne kerülnünk, hol vannak azok a rossz kanyarok, amiket már ötször megtettünk, a kátyúk, amikbe újra meg újra belezökkentünk. Végül, ha már felidéztek a vonatkozó szabályokat és tanácsokat, induljunk neki újra az útnak, bízva abban, hogy az Örökkévaló kegyelme mindig kísér bennünket, hogy nem szakad meg a vele való GPS-kapcsolatunk és mindig lesz egy jel, ami mutatja a helyes útirányt.

Legyen biztonságos az utunk!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg
elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

TÁMOGATÓINK:

SMÚZ

- 2 GPS-kapcsolat az Örökkévalóval
Steiner Zsófia főszerkesztő
- 4 Hírek

A REBBE SZAVA

- 5 Amikor ég a ház, oltani kell a tüzet!

HOHMECOLÓ

- 6 A Baár-Madastól Szdot Jám kibucig és vissza
Szenes Hanna élete és küldetése
Chana Deutsch
- 8 A világ jobbá tételét díjazza az EMIH
Interjú Erdős Judittal,
az EMIH rendezvényszervezés-
és marketingvezetőjével
Steiner Zsófia
- 10 „A nőknek kiemelt szerepük van a zsidóságban”
Interjú Nógrádi Sarah rebecennel
Hidas Judit

JIDDISKÁJT

- 14 Áldozatok azonosítása: lehet-e háláchikus bizonyíték a DNS?
Oberlander Báruch
- 16 Fonetikusan átírt imák: nem is annyira modern a probléma?
Oberlander Báruch

JUDAPEST ANNO

- 18 Ifjúsági imaház 351 nm-en
A zsidó gimnázium zsinagógájának emlékezete
Cseh Viktor

KILE

- 22 Őszi nagyünnepek
– képriport
- 24 „Saját értékeink mentén határozzuk meg identitásunkat és tevékenységünket”
Interjú Köves Slomó vezető rabbival
Juhász Vali
- 26 „A nagyok felelősséget éreznek a kicsik iránt”
Interjú a Maimonidész Általános Iskola és Gimnázium igazgatónőjével
Juhász Vali
- 28 Digitális eszközök és diákönkormányzat
Új világi igazgató a Bét Menáchem élén
Interjú Hepkó-Bodzsár Magdolnával
Zink Adira
- 30 Kóser és csinos
Divatbemutató és vásár a Zsilipben

MISPÓHE

- 32 Az esőt hozó chesván hónap gasztronómiája
Dénes Anna
- 34 A tanító figyelme
Dénes Anna

BORÍTÓ

„A nagyok felelősséget éreznek a kicsik iránt”

Fotó: Maimonidész Gimnázium

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi
FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:
Cseh Viktor

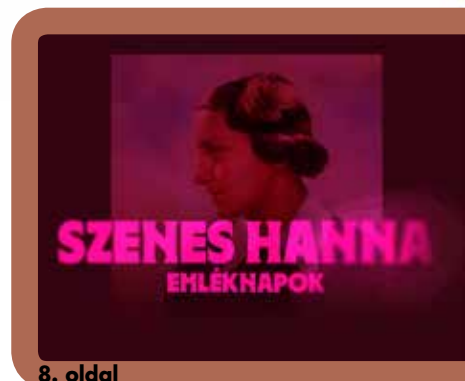
ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

MŰVÉSZETI VEZETŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

8. oldal

A világ jobbá tételét díjazza az EMIH

„Olyan embereket szeretnénk díjazni, akik láthatóan teljesítik ezt a missziót, miközben Szenes Hannához hasonlóan erős elköteleződésről és emberi tartásról tesznek tanúbizonyosságot....”

10. oldal

A nőknek kiemelt szerepük van a zsidóságban

„Tevékeny, intelligens nőket láttam, akiknek fontos és aktív szerepük volt a közösségükben. ... még lelkesedtek is, hogy megosszák másokkal a zsidó életmód iránti szeretetüket.”

24. oldal

„Saját értékeink mentén határozzuk meg identitásunkat és tevékenységünket”

„Ma a zsidó közösségbe járás gravitációs centrumát a világon mindenütt a közösséget összefogó személyek – a rabbi és a rebecen – jelentik, és a velük való személyes kapcsolatra épül a közösség. Ezt látjuk mi is.”

Kínai nyelven is elérhető lesz a Tánjá

A világon a legtöbbször által beszélt nyelv a kínai. Egy új kampány célja a Chábád-hászidizmus alapkönyve, a *Tánjá* egyes részeinek kínaira fordítása. A *Sáár Hájichud Veháemuná* című fejezetet nemrég fordította kínaira a Wellsprings Global elnevezésű szervezet, melynek célja, hogy a zsidó bölcsességet és a zsidóság univerzális értékeit hozzáférhetővé tegye az egész világ számára.

A kínai fordítást *Mattisyahu Trusch* rabbi, a kötet szerkesztője, a Wellsprings Global alapítója felügyeli. A rabbi a Harvard Egyetemen szerzett diplomát kínai szakon, és tizenöt éven át dolgozott Ázsiában. *Elisheva Martinetti*, a kötet fordítója Kínában született, Izraelben és Ausztráliában végezte a tanulmányait, majd Londonban tanított és egy ideig Budapesten is élt férjével. Jelenleg Milánóban működnek küldöttként.

Zsidó művészek alkotásai: közös projekt a Cháj Galéria és az Erdész Galéria szervezésében

Két szentendrei galéria, a Cháj Galéria és az Erdész Galéria összeállt egy közös kiállítás erejéig a városhoz kötődő zsidó művészek alkotásainak bemutatásért. A kiállításon hatvan mű látható, két helyszínen, főleg ritkán látott gyűjteményekből. A kiállítás november 17–december 30-ig tekinthető meg.

A megnyitón *Erdész László* és *Myers Mendy* szentendrei rabbi vezette körbe az érdeklődőket és ismertették az alkotók munkásságát, akik között olyan nagy nevek szerepelnek, mint Anna Margit, Ámos Imre, Czóbel Béla, Szántó, Vajda Júlia és Vajda Lajos. A galériákban kiállított művekből limitált számban katalógus is készült, mely a Cháj Galériában megvásárolható. A belépés mindkét helyszínen ingyenes.

Achrayut Program Magyarországon: közelebb visz a diplomához!

Vezetőképzés a következő generációnak. Fedezd fel az Achrayut Programot!

16–25 éves vagy? A vezetővé válás útjára lépnél, de azért jól jönne egy kis extra önbizalom? Kész vagy fejleszteni a szükséges képességeidet és elmélyítenéd tudásodat a zsidóságról? Ha a válaszod három igen, akkor az Achrayut Programot Neked találták ki!

Az Achrayut Program holisztikus megközelítést alkalmaz a vezetői készségek fejlesztésére, hangsúlyt fektet a közösségi elkötelezettségre és szolgálatra, és innovatív tanulási módszereket kínál. Személyre szabott mentorálással és visszajelzésekkel támogatja a résztvevők egyéni fejlődését, miközben elmélyíti a zsidó identitást és kulturális megértést.

Az Achrayut a Milton Friedman Egyetem által elismert program, így elvégzéséért 50 extra felvételi pont jár az egyetemre történő jelentkezéskor.

A 3 szemeszter díja 75.000 Ft/fő, amely részletekben is fizethető.

Kétszeres csoda történt Libanonban

Egy izraeli katonai egység a küldetése végzetével éppen hazatérésre készülődött Dél-Libanonból, amikor a Hezbollah terroristáinak páncéltörő rakétája telibe talált a Hummer terepjárót, melybe a katonák személyes csomagjait pakolták. A jármű, amiben csodával határos módon senki sem ült éppen, megsemmisült, ám egy értékes tárgy egy második csoda folytán érintetlen maradt.

Az egyik katona a jármű átvizsgálásakor döbbenten vette észre, hogy a tfilinjét és táltját rejtő tasak érintetlen maradt. „A tfilin legalább olyan fontos, mint a fegyver. Az Örökkévaló általuk védelmez minket. Arra kérek minden zsidó férfit, hogy tegyen tfilint, és minden zsidó nőt, hogy lobbantsa fel a szombati gyertyák fényeit. E micvák adnak nekünk erőt a további harchoz és nyújtanak oltalmat mindannyiunknak odafentről” – nyilatkozta a tfilint birtokló katona.

A Rebbe mindig cselekvésre hívta fel követőit és a hozzá fordulókat. Nem hitt az üres gesztusokban, csak a tettekben. A tettekben, amivel még egy kis fényt lehet hozni a világba, amivel még egy kicsit közelebb lehet hozni a megváltást. Bár azóta sajnos nagyot fordult a világ, az asszimiláció ellen felhozott érvei ma is megállják a helyüket.

Amikor ég a ház, OLTANI KELL A TÜZET!

Isten kegyelméből
5722. márcesván hó 12. [1961. október 22.]
Brooklyn, N.Y.

Üdvözlét és áldás!

... Úgy hiszem, hogy beszélgetésünk során érintettük azt a témát, hogy a Tórát mindig az élet Tórájának nevezték, az élet törvénykönyvének, és mindig egyszerre volt forrása életünknek és létezésünknek, illetve irányította mindennapjainkat. Jelenleg, ebben a korban, ez még inkább így van. A szabad világban és különösen az Egyesült Államokban a zsidó életet nem veszélyezteti fizikai megsemmisülés egy újabb Hitler vagy Eichmann által, Isten ments, azonban jelen van egy nem kevésbé pusztító veszély, nevezetesen az asszimiláció. Éppen azért, mert nem éri kívülről jövő ellenségeskedés és megkülönböztetés a zsidókat, a tömeges asszimiláció nagyon is valós veszélyt jelent, elsősorban a közép- és az alsóbb osztályok körében. (A felsőbb osztályok esetén az előítéletek korlátozzák az asszimilációt.)

Emellett az olyan tényezők, mint a tankötelezettség, a megfelelési kényszerből fakadó társadalmi és gazdasági nyomás stb., továbbá a széles körű tudatlanság a zsidó értékek tekintetében nagyban fokozzák az asszimiláció veszélyét, nemzedékről nemzedékre. Nehéz megjósolni, hogy hova vezethet e folyamat, ha hagyjuk, hogy mindez beavatkozás nélkül folytatódjék.

A fentiek miatt minden egyes tudatosan élő és lelkiismeretes zsidó kötelessége, hogy megtegyen minden tőle telhetőt az asszimiláció lendületének megfékezésére, mert ez nem más, mint valódi életmentés.

Magától értetődő dolog, hogy az ez irányba tett erőfeszítések nem korlátozódhatnak csupán a felnőttekre és az idősebb generációra, hanem ki kell azokat terjeszteni a fiatalokra, különös tekintettel a legifjabbakra is. Mondanom sem kell, hogy egy olyan ember, akit az isteni gondviselés kiemelkedő tehetséggel és befolyással áldott meg, még inkább kötelezett a fent vázolt küldetésben való részvételre.

Most nem a kialakult helyzet mély elemzésének van az ideje, nem halogathatjuk a cselekvést egy efféle kutatás eredményeire várva. Amikor ugyanis ég a ház, senki sem kezdi el a tűzvész kialakulásának törvényszerűségeit vagy a tűzoltás különböző módozatait tanulmányozni, hanem mindent megtesz, hogy eloltsa a lángokat, mielőtt az egész épület odaveszne, s talán még emberéletek is veszélybe kerülnének.

... Ehhez hasonlóan, Ön képes arra, hogy szűk, családi környezetén túl is kifejtsen befolyását, a közösség egésze felé. Mindezt megvalósíthatja közvetlen módon, s még inkább közvetve a saját vallási és spirituális életének magasabb szintre emelésével.

(Levélrészlet)

M. Schwartz

A Baár-Madastól Szdot Jám kibucig ÉS VISSZA

SZENES HANNA ÉLETE ÉS KÜLDETÉSE

CHANA DEUTSCH írása

Magyarországon úgy hívták: Szenes Anikó. A világ ezen a néven ismeri őt: Chana Szenes. Tragikusan rövid élete ellenére a cionizmus történetének legendás alakjává vált. Töretlen hazaszeretete, lojalitása és mindhalálg tartó hősiessége méltón példázza az egyik legalapvetőbb zsidó értéket, melyet úgy neveznek: meszirut nefes – önfeláldozás.

A fiatal lány Budapesten, városi zsidó környezetben nőtt fel, jól ismerve kora kulturális trendjeit. Naplót vezetett, verseket írt, így pallérozta írói tehetségét, hogy felnőve a fiatalon, mindössze 33 évesen elhunyt apja, Szenes Béla író, újság- és színpadi író nyomdokaiba léphessen. A Szenes család nem volt igazán vallásos: lányukat a Baár-Madas Református Gimnáziumba járatták, de a családban mindig is fontos volt a zsidó öntudat. A gimnázium ugyanis – magasabb tandíjért – zsidó és katolikus tanulókat is felvett, és a zsidó lányoknak külön vallásórákat tartottak. Chanának egy bátyja volt, a nála egy évvel idősebb György (Izraelben Giora).

Chana a gimnázium elvégzése után, 1939-ben, 18 éves korában vándorolt az államalapítás előtti, brit fennhatóság alatt álló Palesztinába, ahol két évig mezőgazdasági iskolába járt, majd 1941-ben letelepedett a tengerparti Szdot Jám kibucban, ahol dolgozni kezdett. Eközben kapcsolatba került a földalatti Hágáná félkatonai alakulattal (a mai Izraeli Védelmi Erők, a Cáhál elődjével) és

hamarosan csatlakozott is a soraihoz. 1943-ban, sok fiatal cionistához hasonlóan, a háborús győzelem célját a politikai szembenállás fölé helyezve, belépett a brit hadseregbe, ahol ejtőernyősnek képezték ki. Egyike volt azon zsidó önkénteseknek, akiket 1944 márciusában Jugoszlávia felett dobtak le azzal a küldetéssel, hogy – átlépve a magyar határt – megpróbálják megakadályozni a magyarországi zsidók deportálását.

Földet érve három hónapig Tito partizánjainál találtak menedéket és keresték a lehetőséget a határ átlépésére. Reuvén Dafni, Chana egyik bajtársa így emlékezett vissza a partizánok között eltöltött időre: „Az, hogy egy nő is volt köztünk, nagy benyomást tett a partizánokra. Ez rendkívül ritka dolog volt és az ejtőernyőzés sem állt még azon a szinten, mint manapság. A női ejtőernyős híre futótűzként terjedt el. Női partizánok voltak, de ejtőernyős egy sem. Tudták, hogy Izrael földjéről érkezünk és azt is, hogy zsidók vagyunk. Nem volt titok előttük, hogy milyen szenvedésen megy keresztül a zsidó nép, ezért nagyon jól bántak velünk és tisztelettel néztek ránk.”

Chana Szenes néhány társával együtt júniusban lépte át a jugoszláv-magyar határt. A küldetés azonban igen hamar kudarcba fulladt: Chana Szenest néhány órával később elfogták, börtönbe került, és szörnyűséges kínzásoknak vetették alá, hogy titkos információkat szerezhessenek meg tőle. Kínzóik semmilyen információt nem tudtak belőle kihúzni, s végül halálra ítélték.

Chana Szenes titkos megbízatással és olyan információk birtokában érkezett Magyarországra, melyek kiadásán nagyon sok ember élete múltott.

Anyja később, 1960-ban, a Jád Vásem holokauszt emlékműzeum-

AZ ÉDESANYJA

*Ha volna a világon egy érdemjegy
A szeretet és kitartás babérja,
Egy volna csak, ki megérdemelné:
Egyedül az édesanya.
Legyen szívetekben hála
És ajkatokon ima,
Ha halljátok a legszebb szót:
É d e s a n y a.*

4 Szerda

ban tett tanúságtételében így emlékezett vissza: „1944. június 17-én reggel egy civil ruhás férfi kopogtatott az ajtón... Letartóztatási parancs volt nála... Kihallgattak... A gyerekekről kérdeztek, elsősorban Chanáról. Megkérdezték, hol van, és én mosolyogva feleltem, hogy egy Haifa melletti mezőgazdasági településen. Megrázta a fejét, és azt mondta: »Itt van, a szomszéd szobában«. Kinyílt az ajtó, megdöbbsentem. Anikó állt az ajtóban, négy férfi tartotta szorosan. Zilált haja sem takarta el a szeme körüli kék foltokat. Kiszabadította magát a szorításukból és rám ugrott. Sírva kérte: »Anyám, bocsáss meg nekem!«. Chana hitt abban, hogy még ha nem is képes teljesíteni a küldetését és megmenteni a magyarországi zsidókat, az áldozat, amit meghoz – abban az esetben, ha elfogják –, erőt és hitet ad az európai zsidóknak: „Még ha el is fognak, a zsidók megtudják. Tudni fogják, hogy volt legalább egy ember, aki megpróbálta elérni őket” – emlékezett vissza egyik társa a fiatal nő szavaira.

Chana megmenthette volna a saját életét, ha azt választja, hogy kegyelemért folyamodik, és vall. Am ő nem ezt az utat választotta: zsidó testvéreinek és bajtársainak védelmében meghozta a lehető legnagyobb áldozatot, életét adta, teljesítve a *meszirut nefes* minden bátorságot követelő *micváját*. Bár fogva tartói és kínzói eredetileg nem tervezték ilyen gyorsan végrehajtani az ítéletet, néhány nappal az ítélet meghozatala után, 23 éves korában kivégezték – 1944. november hetedikén sortűz oltotta ki az életét. Bátran szembenézett gyilkosaival és hősként adta vissza lelkét Teremtőjének. Földi maradványait néhány évvel később, 1950-ben Izraelbe szállították és a jeruzsálemi Herzl-hegyen található katonai temetőben helyezték örök nyugalomra. Naplóját és verseit a mai napig ismerik és olvassák Izraelben, ahol számos utca és egyéb közterület viseli a nevét, története iskolai tananyag. Legismertebb alkotása talán a Készáriai séta című, Éli, éli kezdetű költemény, melyet megzenésített formában szá-

mos alkalommal énekelnek. Kegyeletük jeleként 2021 nyarán, Szenes Anikó születésének századik évfordulója alkalmából mintegy száz izraeli ejtőernyős ismételte meg a fiatal partizán ugrását Szlovéniában. Budapesten 2024 áprilisában neveztek el közterületet róla. A Szenes Hanna park Erzsébetvárosban, a Jósika és a Rózsa utca találkozásánál található.

Magyarul írt verseit Avigdor Hameiri költő fordította héberre a Szenes Anikó halálának első évfordulójára megjelent, héber nyelvű „Chana Szenes: Élete, küldetése és halála” című kötetben. Archívumát 2020-ban helyezték el az Izraeli Nemzeti Könyvtárban. A jegyzetfüzetek a 23

giójában. Magyarországon 1993-ban rehabilitálták: a katonai legfelsőbb bíróság visszavonta az árulás vádját. Utolsó, héber nyelven írt költeménye az „Áldott a gyufa” címet viseli. Chana Szenes életét adta a zsidóságért, zsidó testvéreiért. Utolsó versében is az elszántság fejeződik ki: hajlandó önmagát feláldozni, hogy mások élhessenek és eltökélten küzd majd az utolsó leheletéig. A verset néhány órával azt megelőzően adta át egyik társának, hogy átlépte volna a magyar határt – vagyis nem sokkal a letartóztatása előtt. „Ha nem térek vissza, add ezt át a barátaimnak Szdot Jámban” – mondta:

Emléke legyen áldott!

FORRÁS: IZRAELI NEMZETI LEVÉLTÁR

אֲשֶׁרִי הַגַּפְרוֹר שְׁנִשְׂרָף וְהִצִּית לְהַבּוֹת,
אֲשֶׁרִי הַלְּהֵבָה שְׁבַעְרָה בְּסִתְרֵי לְבָבוֹת.
אֲשֶׁרִי הַלְּבָבוֹת שִׁדְעוּ לְחַדֵּל בְּכָבוֹה.
אֲשֶׁרִי הַגַּפְרוֹר שְׁנִשְׂרָף וְהִצִּית לְהַבּוֹת.

Áldott a gyufa, mely elégett és lángokat gyújtott.

Áldott a láng, mely a szív titkos kamráiban lobog.

Áldottak a szívek, mely képes méltósággal elmúlni.

Áldott a gyufa, mely elégett és lángokat gyújtott.

évesen mártírhalált halt fiatal lány anyja, Katerina (Salzberger Katalin) jóvoltából kerültek Izraelbe. A dokumentumok között egy hétéves korától fogva vezetett füzet is található, melybe csodálatos és letisztult kézírással az anyai nagymama, Fini vezetete be a verseket, unokája diktálása nyomán. A költeményekből kihallatszik a gyermek hatéves korában elveszített apja miatt érzett gyásza mellett a világ szépségei és a magyar táj állandó változása fölött érzett öröme és lelkesedése.

Chana Szenes bátorsága és önfeláldozása szimbólummá vált Izraelben. Költők és írók állítottak neki emléket. Izraeli újratemetése után Jád Cháná néven kibucot is alapítottak a tiszteletére Izrael középső ré-

MOST&

*Most, most szeretnék valamit mondani,
Valamit, ami több mint a szó,
Tarkább a színnél,
Zengőbb a rímnél,
Amit nem mondott előttem millió.
Valamit. Hallgat köröttem a föld,
Várağozón bámul rám az erdő,
Kíváncsi szemmel néz rám az ég is
Minden hallgat. És hallgatok én is.*

Tátra, Biela-Voda, 1938.

A világ jobbra tételét díjazza az EMIH

STEINER ZSÓFIA *interjúja*

Egy új díj megalapítását jelentette be az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség – Magyar Zsidó Szövetség a Szenes Hanna emléknapi alkalmából. A díjat két kategóriában osztják ki olyan zsidó származású személyeknek, akik munkájukkal megtestesítik a tikun olám eszméjét – vagyis jobb helyre teszik a világot. ERDŐS JUDITtal, az EMIH rendezvényszervezés- és marketingvezetőjével beszélgettünk.

– *Filmbemutatóval, emléksztával és időszaki kiállítással emlékeznek meg Szenes Hannáról az EMIH ebben az évben. Mi adta az ötletet a megemlékezéshez?*

– Idén van 80 éve, hogy Szenes Hannát kivégezték. Úgy gondoltuk, ez megfelelő alkalom arra, hogy felhívjuk a szélesebb társadalom figyelmét is erre a kivételes fiatal nőre, aki magyar származása ellenére sem eléggé ismert itthon.

– *Hogyan lett ebből a díj ötlete?*

– Szenes Hanna Izraelben és a zsidó világban egy nagyon ismert hős, akit nemcsak nagy tisztelet, de nagy szeretet is övez. Úgy gondoltuk, ő olyan példakép, aki sok szempontból kiemelkedik a zsidó történelem nagyjai közül: egy fiatal lány, aki tehetségét, bátorságát és végül az életét adta a zsidóságért, miközben végig hű maradt önmagához és megőrizte identitását. Ráadásul magyar származása miatt közelebb is érezhetjük magunkhoz, mint más nagyságokat.

– *Milyen értékekben egyezik az EMIH küldetése Szenes Hanna életével?*

– Szenes Hanna irodalmi hagyatéka nagyon erősen magán viseli a zsidó identitás jeleit. A legismertebb verse – egyike azon keveseknek, amik nem magyarul íródtak eredetileg – az Eli, Eli az Örökkévalóval való kapcsolatáról szól, több verse eleveníti meg a zsidó életet, így például a Hanuka című alkotás is. Ez egy nagyon erős közös vonás. A másik a világ jobbátételére való törekvés. Ez a tikun olám, ami nagyon fontos zsidó érték, és amiben az EMIH komoly részt vállal, többek között a Weisz Manfrédról elnevezett népkonyhák, vagy a nevelőszülői hálózat működtetésével. Szerencsére manapság nem kell az életünket adni a világ jobbátételéért, ám Szenes Hanna, aki vállalta a kínzást és a halált is azért, hogy megóvja társait és a küldetésüket, mindannyiunk elé örök példát állít.

– *A díjat tehát azok kaphatják, akik a tikun olámban jeleskednek?*

– Mindannyian egy speciális küldetéssel érkezünk a világra, amit csak mi tudunk beteljesíteni és ami által jobb hely lesz ez a világ. Olyan embereket szeretnénk díjazni, akik láthatóan teljesítik ezt a missziót, miközben Szenes Hannához hasonlóan erős elköteleződésről és emberi tartásról tesznek tanúbizonyságot, akik választott szakmai területükön hírnevet szereztek, büszkék zsidó örökségükre és inspirálják a fiatalokat.

– *Mi a célja a díjnak?*

– A díj megalapításával az EMIH-nek az a célja, hogy felhívja a figyelmet azokra a zsidó származású embertársainkra, akik kiemelkedő teljesítményükkel, szellemi vagy szakmai bátorságukkal, elhivatottságukkal gazdagítják a szűkebb közösség vagy az egész ország kultúráját, vagyis jobb helyre teszik

a világunkat. Szenes Hanna nemzedékének különleges egyénisége volt, aki bátorságával, emberi tartásával, a zsidóságért vállalt missziójával és művészi kvalitásaival is kiemelkedett a kortársai közül, és sokat tett azért, hogy jobb világban élhessünk. Személye egyesíti mindazokat az értékeket, amelyeket a róla elnevezett díj képvisel.

– Kik és milyen kategóriákban ítélik majd oda a díjat?

– Két kategóriában fogjuk évente egyszer kihirdetni a díjazottakat. Ebből az első kategória egy szakmai díj, amivel egy olyan embert tüntetünk ki, aki a saját területén, legyen az művészet, tudomány, sport, oktatás vagy éppen orvoslás, építészet, gasztronómia, kiemelkedő teljesítményt nyújtott, vagy jelentőset alkotott és emellett erős zsidó identitása van és büszke zsidó származására. Ezt egy közéleti szereplőkből és az EMIH delegáltjaiból álló zsűri ítéli majd oda.

Emellett szeretnénk, ha a közösség is részese lenne a díj kiosztásának, így a másik díjazottat a közönségsvázlatok alapján választjuk ki. Ezzel olyanokat szeretnénk díjazni, akik a közösségért végzett munkájukkal emelkednek ki.

Mindkét díjazott 500-500 000 forintos díjban is részesül, amivel munkájukat, kitartásukat és a közösség iránti elköteleződésüket jutalmazzuk.

– Szenes Hanna karakteréhez nemcsak a fiatal kora és a költői tehetsége járul hozzá, de az is, hogy nőként állt helyt egy férfiak uralta világban. Ez a női erő megjelenik a díj odaítélésében?

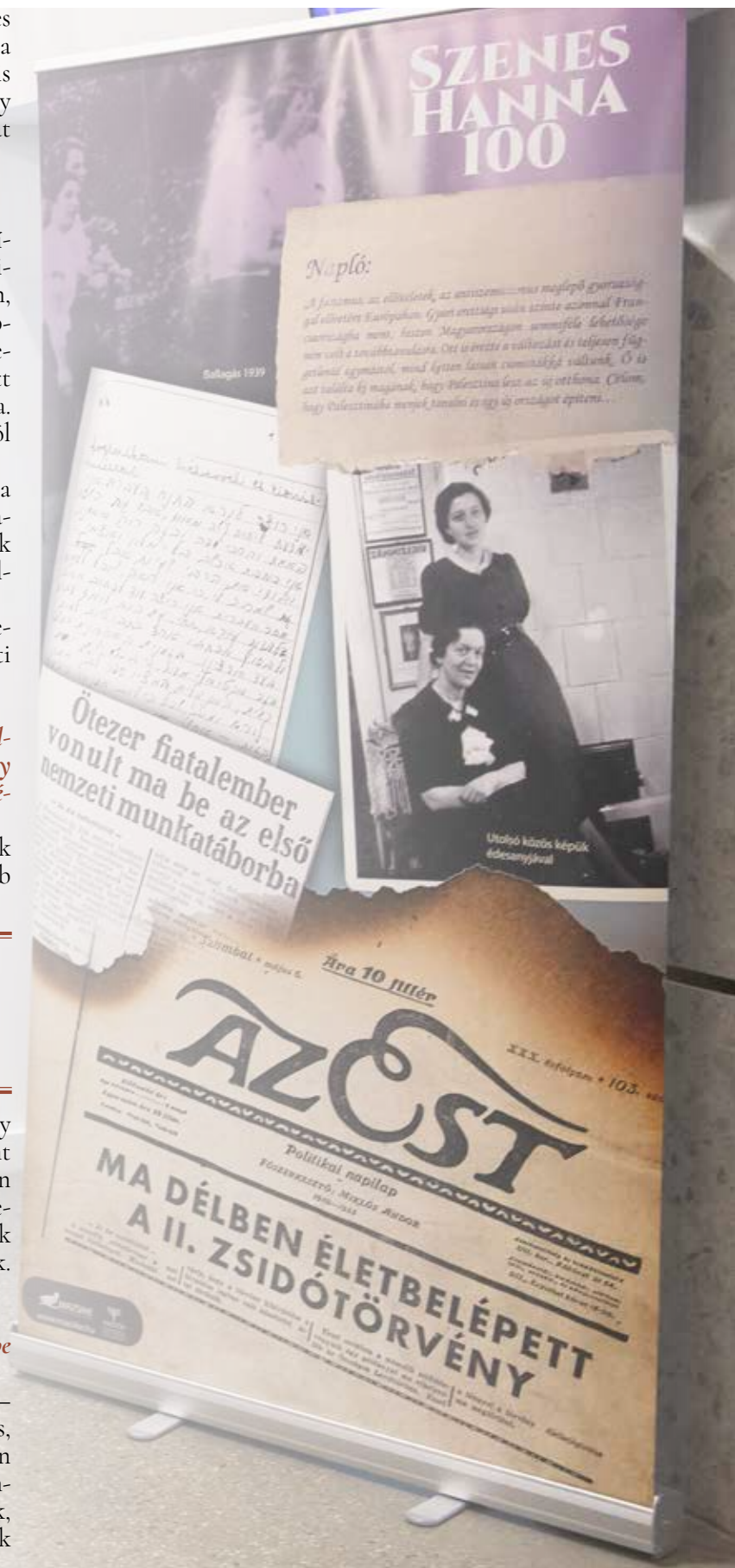
– Igen, fontos célunk, hogy a Szenes Hanna-díjjal a nők teljesítményét is díjazzuk, ami sajnos a világ legtöbb pontján, így Magyarországon is elsikkad.

A díjat nők és férfiak egyaránt megkaphatják, mivel úgy véljük, hogy a nők teljesítménye önmagában is megállja a helyét, nem szorulnak rá arra, hogy elszigetelten díjazzuk őket.

Ahogy Szenes Hanna is ragyogóan emelkedik ki egy férfiak uralta történelmi környezetből. Amit viszont mindenképp szeretnénk volna, hogy a díj odaítélésében nők kapjanak döntő szerepet, így maga a zsűri „egyne-mű” lesz. Olyan közéleti szerepet vállaló nőket kérünk fel a zsűrizésre, akik maguk is példaként szolgálhatnak. Őket az EMIH által delegált nők egészítik majd ki.

– Magában az EMIH szervezetében is hangsúlyos szerepe van a nőknek?

– A zsidó közösségek, a zsidó élet alappillérei a nők – és ugyanígy az EMIH-ben is rengeteg elhivatott, agilis, zsidó identitására büszke nő dolgozik vezető szerepben éppúgy, mint más beosztásban. A szavunknak mindenképpen súlya van a hitközség működésében, és reméljük, ezzel a díjjal sok nőtársunk kiemelkedő munkáját fogjuk tudni értékelni.

A nőknek kiemelt szerepük van a zsidóságban

HIDAS JUDIT *interjúja*

NÓGRÁDI SARAH *amerikai külvárosban nőtt fel egy világi zsidó családban, és tinédzser korában fordult a vallás felé. Férjével, Bálinttal, 21 éve érkeztek Magyarországra Chábád-küldöttként. Sarah 7 gyermek édesanyja és 2 unokája van, a Bét Menáchem óvoda vezetőjeként dolgozik, és szívesen tart előadásokat a nők zsidóságban betöltött szerepéről. Úgy véli, hogy a nők mindig is központi helyet foglaltak el a judaizmusban, és hogy az otthon a zsidó élet talán legfontosabb intézménye.*

– *Nagyon kíváncsivá tett, amikor kiderült, hogy a szüleid, a '60-as évek lázadó politikai és háborúellenes mozgalmainak aktív részesei voltak. Mesélj egy kicsit a gyerekkorodról!*

– Egy Washington melletti városban nőttem fel, és valóban, a szüleim aktívan politizáltak, és minket is abban a szellemben neveltek a testvéremmel, hogy a világ jobbítása, a gyengébbek és a különféle diszkriminációkkal küzdők támogatása fontos kötelesség. Egy rekonstrukciós gyülekezethez tartoztunk (ez még az ismertebb reform zsidó mozgalomnál is lazább), más hasonló gondolkodású zsidó családokkal együtt, akik olyan értékeket hangsúlyoztak, mint a „tikun olám” (világ jobbítása) és a társadalmi igazságosság. Szerettem ezt a közösséget, jártam itt héberórákra, részt vettem a szombati vacsorákon és tartottam az ünnepeket.

– *Ez a szellemiség mégis elég messze áll attól, ahogy ma élsz. Hogyan fordultál a hagyományos judaizmus felé?*

– Talán nem meglepő, hogy ennek az idealista környezetnek a hatására nem voltam tipikus kamasz. A kortársaim a legújabb öltözködési stílusok és a legújabb klipek iránt érdeklődtek, én viszont sokat olvastam, nagyon érdekelt a történelem, különösen a zsidó történelem. És ez felkeltette az érdeklődésemet a hagyományos zsidó élet és a titokzatos „ortodox” zsidók iránt, akiket időnként távolról láttam, amikor Baltimore-ban jártam. Először 15 évesen ismertem meg közelebbről ezt a közösséget, amikor egy Chábád-házaspár által vezetett nyári táborban dolgoztam. Az édesapám találta nekem ezt a helyet, ő egy na-

gyon nyitott gondolkodású ember volt mindig is, a rabbi házaspár pedig örült a jelentkezésünknek.

– *És mik voltak az első benyomásaid a vallásos világról azon a nyáron? Befogadtak?*

– Abszolút! A táborban dolgozó többi lány vallásos családból származott, és minden vágyuk az volt, hogy szó-rakoztató, felejthetetlen zsidó élménnyé varázsolhassák a nyarat a világi táborozók számára. Nagyon tetszett, mekkora ambícióval, lelkesedéssel és hittel vetik bele magukat a feladatba, ezt a fajta elköteleződést gyakran hiányoltam a kortársaimból. És bármit kérdeztem tőlük, mindenre örömmel válaszoltak.

– Gondolom, a pozitív élmények kedvet csináltak a folytatáshoz. A tábor után tartottad a kapcsolatot valakivel?

– A tábor vezető fiatal Chábád küldöttcsalád is nagyon nyitott volt, úgyhogy minden héten eljártam hozzájuk a szombat reggeli imára. Egy óra sétára laktak tőlünk, általában együtt tettem meg az utat egy középkorú egyetemi tanár házaspárral, nagyon élveztem a hosszú beszélgetéseinket, és azt, hogy a rebecenek köszönhetően egyre jobban megismertem a chászid filozófiát. A középiskolai szünidő alatt a vallás felé forduló fiatal nőknek szóló programokon vettem részt Minnesotában, és egyre mélyebben belemerültem a chászid tanításokba. Fokozatosan kezdtem egyre több micvát tartani, végül saját kis kóser konyhám lett otthon, nadrágról szoknyára váltottam, és teljesen szombattartóvá váltam.

– Hogyan reagáltak a szüleid?

– Természetesen meglepődtek, és először abban reménykedtek, ez csak egy kis tinédzserkori lázadás lesz. Amikor látták, hogy többről van szó, akkor egy ideig aggódtak, hogy tényleg boldoggá fog-e tenni engem ez az út, de végig támogatóak voltak. Nagyon tisztелеm őket ezért (főleg most, hogy én is tinédzserek édesanyja vagyok, és el tudom képzelni, mit éreztek). Hálás vagyok azért is, hogy a hatásukra én is idealista lettem, és hiszem, hogy mindannyiunknak feladata, hogy jobb helyé tegyük a világot. Azt gondolom, hogy az én életformám nem ellentétes a neveltetéssel, hanem annak a továbbfejlesztése.

– Volt, amit problémásnak vagy nehéznek találtál a vallásos életmódban?

– Persze. Az egyik nagy kérdés számomra a nők szerepe volt. Minket a feminizmus szellemében neveltek, és arra tanítottak, hogy a nők egyenlő jogokat érdemelnek. A zsinagógánkban a nők mindenben részt vettek, a tóraolvasástól az ima vezetésig, és természetesen a férfiak és a nők egy térben ültek. Mindig azt hallottam, hogy a hagyományos zsidó életben a nőktől megtagadják ezt az egyenlőséget, elnyomják és hátrányos helyzetbe hozzák őket a zsidó törvények. De a valós életben látottak ellentmondtak ennek a magyarázatnak. Tevékeny, intelligens nőket láttam, tinédzsereket és felnőtteket egyaránt, akiknek fontos és aktív szerepük volt a közösségükben. Nemcsak hogy nem tűntek elnyomottnak vagy boldogtalanoknak, de még lelkesedtek is, hogy megosszák másokkal a zsidó életmód iránti szeretetüket. Többet akartam erről tudni, és megérteni ezt a paradoxont. Sok éven át kutattam a témát, és lenyűgözött, amit találtam.

– És mire jutottál a nők szerepét illetően?

– Ez egy hatalmas témakör, úgyhogy itt most csak egy kis ízelítőt adnék. Ha egy világi neveltetésű ember besétál egy zsinagógába reggeli ima közben, természetes, hogy az tűnik fel neki, hogy itt férfiak imádkoznak imasálban és tfilinben, férfiak vezetnek az imákat, ők olvasnak a Tórából, miközben a női oldalon nem történik sok minden, és nincsenek rituális tárgyak sem. Érthető, ha azt a gon-

dolják, hogy itt is – mint minden hagyományos társadalomban – a férfiaké a felelős, fontos szerep. Nehéz lenne vitatkozni ezekkel a következtetésekkel... hiszen saját szemével látták a jelenetet, nem igaz?

– Ez a helyzet számomra is sok kérdést vetett fel és még vet fel most is, pedig már többet tudok a zsidóságról. Te miként értelmezed a nőknek ezt a „sajátos” helyzetét?

– Először is fontos tisztázni, mit értünk azon, hogy „látunk” valamit. Tegyük fel, hogy egy gyönyörű, világos szo-

bát nézek, de napszemüvegben... mondhatom, hogy sötét szobát látok, de a benyomásomat természetesen a napszemüveg is befolyásolja. Mindannyian valamilyen szemüveget viselünk, és a világot a neveltetésünk során megtanult értékek alapján értelmezzük. Tehát, amikor először találkozunk a hagyományos zsidó élettel, azt (természetesen öntudatlanul) a modern, nyugati társadalom szemüvegén keresztül szemléljük, amelyet például a kereszténység, a felvilágosodás filozófiája és a modern politikai mozgalmak eszményei befolyásolnak. Az autentikus zsidó tanítások és filozófia olyasmí, amivel viszont keveset vagy egyáltalán nem találkoztunk kialakuló éveinkben.

Például azt hisszük, tudjuk, miről szól a vallás általában: olyan hit, amely elsősorban hiedelmeken és rituálékon keresztül jut kifejezésre, szent helyen (templomban),

szent személy (pap) vezetésével, bizonyos különleges pillanatokban (imaszolgáltatások, szent napok). A probléma az, hogy bár ez igaz lehet egyes vallásokra, a judaizmus esetében azonban egyáltalán nem. A judaizmus a „mitzvot” vagyis a Tóra isteni parancsolatainak betartásáról szól. Minden pillanat, minden tér, minden ember válhat szentté. A hétköznapi életünk (férfiaké, nőké és a gyerekeké egyaránt) tele van olyan apró cselekedetekkel, amelyek megszentelnek minden pillanatot: áldást mondunk evés előtt, gyertyát gyújtunk, adakozunk a szegény embereknek.

– Tehát azt mondd, ha ezt a nagyon eltérő, zsidó szentségi koncepciót tartjuk szem előtt, akkor a fent leírt reggeli imajelenetet egészen más megvilágításban fogjuk látni?

– Pontosan! Ha úgy lépek be a zsinagógába, hogy tudom, ez nem A zsidó szent hely, hanem egy a sok közül, akkor más lesz az értelmezésem. A zsidó közösség számos intézményből áll, amelyek mindegyikének megvan a maga fontos és szent funkciója: iskolák, ahol a gyerekek zsidó oktatásban részesülnek, egy kóser hentes, aki ellátja a közösséget a zsidó törvények szerint levágott hússal, a zsidó törvények betartását lehetővé tevő rituális fürdő és a közösségi imádság helyéül szolgáló zsinagóga mind-mind fontos helyszín.

– De még mindig nem látom, hogy van ez kapcsolatban a nők helyzetével.

– Van egy másik nélkülözhetetlen zsidó intézmény, amely nélkül a legkisebb közösség sem működhet: a zsidó otthon. Itt kapják meg a gyerekek először az ízelítőt a zsidó életből. Itt tapasztalják meg a szombat melegét és az ünnepi készülődés izgalmát, a zsidó történeteket, dalokat és tanításokat. Mire ezek a gyerekek elég idősek lesznek ahhoz, hogy formálisabb környezetben tanuljanak, már megkapták a zsidó identitás alapját, és amikor elérik a felnőttkort, remélhetőleg képesek lesznek saját otthonukban újrat teremteni a zsidó családi életet.

A zsidó hagyomány szerint ennek a legfontosabb intézménynek az igazgatója a zsidó nő. Ez persze nem jelenti azt, hogy minden idejét otthon tölti (a férfiak sem töltik egész napjukat a zsinagógában); a vallásos nőknek

is van karrierjük és fontos közösségi pozíciókat töltenek be. Viszont a zsidó nőre bízták a legfontosabb küldetést, a következő nemzedék felnevelését, és ő az, aki rendelkezik az ehhez szükséges speciális képességekkel. Visszatekintve a zsinagógai jelenetre, most talán már érthető, hogy a férfiak főszereplésével zajló nyilvános imával párhuzamosan, ugyanolyan szép és szent jelenetek bontakoznak ki a szemközti lakásokban. Ott a nőké az elsődleges szerep, a legendás „jiddishe mame” generációinak nyomdokain haladva, ők biztosítják a zsidó nemzet folytonosságát.

– Igen, én is ismerem ezeket a magyarázatokat, de valahogy úgy érzem, a nők nem kötöttek ezzel túl előnyös „üzletet”.

– Ez az érzés összefügghet azzal, hogy a minket körülvevő társadalom még mindig nagyobb elismerést és megtiszteltetést biztosít a hagyományos férfiszerepeknek és hivatásoknak. Például az óvodákban dolgozók munkáját (szinte mindegyik nő), annak ellenére, hogy elengedhetetlen szerepet töltenek be a gyermekek korai fejlődésében, nem tartják nagyra és természetesen nem is fizetik meg jól őket. Sokat elmond a prioritásainkról, hogy csodálattal nézünk egy olyan nőre, aki például magas rangot ért el a katonaságban, és szánjuk azt, aki sikeresen nevel kisgyermeket. Gyakran alkalmazzuk ugyanezt az elfogultságot a zsidó gyakorlatra, feltételezve, hogy a férfiak szerepe és a férfi micvák valamiképpen jelentősebbek, mint a női szerepkörök. Számomra ez a feminizmus ellentéte. Dédanyáink és őseink egészen a zsidó ösanyáig tartalmas, szellemileg gazdag életet éltek, közösségeik tisztelték őket és ők bízták a saját értékükben. Talán többet kellene tanulnunk az életükből, miközben saját utunkat keressük a judaizmuson belül. Ha valakit érdekel a téma, akkor érdemes olvasni a thejewishwoman.org webhelyet, és remélhetőleg egy előadásorozat is indulni fog a témában télen.

– Ezek valóban elgondolkodtató szempontok, de most térjünk vissza egy kicsit hozzád. Mi történt, miután vallásos lettél? Hogyan ismerkedtél meg a férjeddal, és mi vezetett ahhoz, hogy Magyarországra költözz?

– A középiskola befejezése után a Boston melletti Brandeis Egyetemen tanultam, ahol történelemből és angol irodalomból szereztem diplomát. Ezután egy évet a Brooklyn állambeli Crown Heights-ben, a Machon Chanában töltöttem, amely a vallásos élethez visszatérő fiatal nők jesivája. Ekkor találkoztam Bálinttal, aki világi családban nőtt fel Budapesten, és nem sokkal azután került kapcsolatba a Chábáddal, hogy Báruch rabbi és Bat-sheva Oberlander 1989-ben megérkezett ide. Bálint az Egyesült Államokba ment közgazdaságtant tanulni egy iowai egyetemre, majd a Hadar Hatorah jeshivába járt. 1999 nyarán házasodtunk össze, első néhány évünket New Yorkban töltöttük, ahol Bálint a Goldman Sachs befektetési banknál dolgozott. Itt született az első két gyermekünk. Amikor először hallottunk arról, hogy lenne lehetőség Chábád küldöttként Magyarországra jönni, elgondolkodtam azon, hogy képesek vagyunk-e a feladatra.

– Mitől tartottál a leginkább a Magyarországra költözéssel kapcsolatban?

– Biztos voltam benne, hogy a férjem gazdasági szaktudása nagy hasznára lehetne a növekvő magyarországi Chábád közösségnek, és maga a feladat is izgalmas (bár váratlan) lehetőségnek tűnt. De tartottam attól, vajon képesek lennénk-e gyermekeinknek jó zsidó oktatást biztosítani, egy nagyon kis, távoli közösségben. De végül belevágtunk, és nagyon örülök, hogy sikerült.

– Hogy reagáltak az ismerősök, a környezeted, hogy Budapestre költöztetek?

– Az első néhány évben gyakran találkoztam döbbsé pillantásokkal és olyan értetlen kérdésekkel, mint hogy „elhagytad Amerikát, és IDE jöttél?”. De aztán elmagyaráztam, hogy Amerikában élni azért nem feltétlenül azt jelenti, mint amit a filmek kaliforniai álomjeleneteiben

látunk. Valójában nagyon boldog voltam, hogy itt élhetek. Természetesen az Egyesült Államok vallásos zsidó közösségei rengeteg kényelmi szolgáltatást kínálnak, például nagy kóser szupermarketeket, amelyek itt még ma sem elérhetőek. És voltak kihívást jelentő pillanatok, mire beletanultunk az itteni életbe, megismertünk egy másik kultúrát, mentalitást. De nem bántam, mert úgy éreztem, hogy mindez fontos célt és értelmet ad az életemnek.

– Mi ez a cél? Valami hasonló, mint ami azokat a fiatal vallásos lányokat motiválta abban a bizonyos első nyári táborban?

– Mindig is szerettem történelmet tanulni, de itt úgy éreztem, hogy a saját életünk, feladataink kapcsán a történelem a szemem előtt bontakozik ki. Találkozom olyan emberekkel, akik a kommunizmus alatt, a holokauszt árnyékában nőttek fel, van, akinek a gyerekkorában nem mondták meg, hogy zsidó, mások pedig súlyos tehernek vagy sötét titoknak élik meg a zsidóságukat. Mindezek ellenére sokan szeretnének többet megtudni a judaizmusról. Amikor programokat készítek a családoknak, tanítok az óvodában, vendégül látok valakit egy szombati étkezésre, vagy akár az utcán sétálok a nyilvánvalóan zsidó, kipát viselő kisfiammal, akkor úgy érzem, én is teszek azért, hogy ezeknek az embereknek lehetőségük legyen a zsidóság pozitív megtapasztalására.

Az évek múlásával azt is nagyon jó volt látni, hogy nagyobb gyermekeim bekapcsolódnak ebbe a fontos közösségi munkába, például önkéntesként tanítanak, vagy hogy önszántukból ajándékot visznek időseknek egy-egy ünnepen. A legidősebb lányom férjhez ment, férjével együtt választották az itteni életet, csatlakozva a budapesti küldöttcsaládok egyre növekvő táborához. Így számomra ez egy nagyon pozitív visszajelzés, és egy különleges „nachas” (öröm – a szerk.).

Áldozatok azonosítása: lehet-e háláchikus bizonyíték a DNS?

OBERLANDER BÁRUCH írása

A tudomány fejlődése számtalan esetben állítja kérdés elé a rabbikat. Ilyen témákról már sokat olvashattak lapunk hasábjain, pl. hogy kóser-e a laboratóriumban előállított hús¹ vagy hogy eleget teszünk-e a purimi micvának, ha telefonon keresztül hallgatjuk a megila olvasását². Ezúttal egy súlyos kérdésre keressük a választ: ha a halott azonosítása az állapota miatt lehetetlen vagy nincs meg a teljes holttest, bizonyító erejű-e háláchikus kérdésekben a DNS alapján történő azonosítás.

A napokban olvastam az Izraelben megjelenő *Tchumin* rabbinikus évkönyv legújabb, 44. kötetét, amelyben magától értetődően nagy részt foglalnak el a gázai háborúval kapcsolatos etikai és háláchikus kérdések. Ezen belül az egyik fontos téma, hogy valakit halottnak lehet-e nyilvánítani anélkül, hogy meg lenne a holtteste, vagy lennének tanúk, akik látták a holttestet, a DNS alapján³. A fő kérdés ennek kapcsán, hogy elismeri-e a háláchá elegendő bizonyítéknak a DNS-vizsgálat eredményét. Ez a téma azért merült fel, mert az október 7-én meggyilkoltak és túsul ejtettek egy részét csak minimális maradványokból nyert DNS-sel lehetett azonosítani, vagy azért, mert elégették őket a gonoszok, vagy azért, mert túsul ejtették a holttestüket.

Miért fontos a halál igazolása?

A halál tényének megállapítása és annak háláchikus vonatkozásai nem új keletű témák a zsidóságban és különösen élesen merült fel a vészorszak alatt és után⁴. A két legnagyobb téma, ami miatt fontos, hogy a halál ténye teljes bizonyossággal kimondható legyen, az az *águnák* helyzete és a gyász megkezdésének ideje.

Az *águnák*, a szalmaözvegyek azok a „léláncolt asszonyok”, akik válólevél híján nem tudnak újraházasodni. Ez a helyzet akkor áll elő, ha a férj nem tud, vagy nem akar válólevelet, *getet* adni a feleségének, illetve ha a férj eltűnt és a halál nem bizonyítható, pl. mert nincs meg vagy nem azonosítható egyértelműen a holttest.

Erről magyarul Hurwitz Sholom rabbi írt hosszú értekezést, melyben így fogalmaz⁵: „Az *águnával* foglalkozó háláchikus irodalom legnagyobb része ezzel, az eltűnt házastárs esetével foglalkozik, és azzal a kérdéssel, hogy vajon tekinthetjük-e úgy aényt, miszerint az illető házastárs eltűnt, mintha meghalt volna”. Mint írja, a holokauszt tragédiának mélysége „okot adott arra, hogy a kérdést [az *águnák* helyzetét] olyan érzékenységgel kezeljék, mint soha azelőtt. A rabbi döntéshozataluk során olyan kérdésekkel szembesültek, melyek megválaszolása bátorságot és szilárd meggyőződést igényelt, s erőfeszítést, hogy érvényes módot találjanak a zsidó családok, s ennél fogva a zsidó élet újjáépítésének elősegítésére”.

A gyász megkezdésének kérdéséről ilyen esetben szintén sok rabbinikus állásfoglalás született a holokauszt után. Teitelbaum Joel rabbinak (1887–1979), a szatmári rebbének az egyik levele⁶, melyben a *Sulchán áruhra* hivatkozik⁷, miszerint, „ha az emberek azt látják, hogy gyászolnak valakit, akkor utána szabad az özvegynek újraházasodni. Ezért nem biztos információ alapján nem szabad megengedni a gyászt, nehogy félreértéshez vezessen. Amíg nincs bizonyítva, hogy meghalt az illető, addig nem szabad *süvét* ülni, gyászbeszédet tartani vagy feketét viselni”. A *responsum* irodalomban azt találjuk⁸, tette hozzá a szatmári rebbe, ha nincs gyász, akkor nem szabad kádist sem mondani, de lehet más *micvát* csinálni a feltételezett elhunyt emlékére.

Ezt kiegészítette azzal, hogy ha mégis mondanak kádist, akkor bizonyos jelekkel jelezni kell, hogy a halál nincs bizonyítva. Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra is, hogy a kádist mondók gondoljanak arra, hogy ha az illető mégis él, akkor azokért mondják, akiknek sajnos senki-jük nem maradt, hogy kádist mondanak értük.

Ebből az következik, hogy a halál megállapítása a gyász kapcsán két célt szolgál: kimondja, hogy kötelező-e már az elhunyt után gyászt tartani, illetve kimondja azt is, hogy szabad-e már ezután az elhunytat gyászolni.

Találkozás az izraeli rendőrség rabbijával

A *Tchumin* olvasása közben vettem észre, hogy a témában az egyik szerző, Prof. Neria Gutel rabbi engem is idéz⁹, mint olyan valakit, aki hozzájárult, hogy háláchikusan elfogadottabb legyen a DNS-vizsgálat a halottak azonosításának eszközeként.

A történet, hogy hogy kerültem kapcsolatba ezzel a kérdéssel, sok évre nyúlik vissza. 1993 körül bejelentkezett hozzám telefonon dr. Jay Levinson. Elmesélte, hogy az izraeli rendőrségnek dolgozik rabbiként. Csodálkoztam, hogy minek kell a rendőrségi munkához rabbi, mire elmondta, hogy sok olyan eset van, amikor a holttestet nem lehet azonosítani, pl. egy baleset esetén, ám egy szakértő rabbi a helyszínen be tud gyűjteni olyan egyéb bizonyítékokat, amelyek megkönnyítik az azonosítást és a halottá nyilvánítást, ám később már nem pótolhatóak. Ha nincs esély az áldozat megmentésére, akkor először a rabbinak kell odamennie a helyszínre, amihez a nap 24 órájában rendelkezésre kell állnia. Dr. Levinson azt is elmondta, hogy Izrael pont a háláchikus követelmények miatt világszerte a halottak azonosításának megbízhatóságában.

Ezek után egy péntek esti vacsorára invitáltam, ahol nagyon érdekes beszélgetést folytattunk a témáról. Ekkor mondta, hogy ő garantálja, hogy tíz éven belül a DNS alapján történő azonosítást a rabbi nem csak hogy el fogják ismerni, de ez lesz az első számú bizonyíték a személyazonosság megállapításában.

Wosner rabbi szerint középerős bizonyíték

Majdnem tíz évvel később, 2001-ben a *Tchumin* évkönyvének 21. kötetében¹⁰ Wosner Smuel (1913–2015) magyar származású Bné Brák-i rabbinak

jelent meg állásfoglalása a DNS használhatóságáról a halottak azonosításában. Ez volt az első rabbinikus állásfoglalás a témában.

Izgatottan olvastam el a cikket, hogy tényleg bevált-e a jóslat, és a legnagyobb csalódásomra azt láttam¹¹, hogy a DNS-t valamivel több mint ún. középfokú bizonyítéknak fogadta el Wosner rabbi, de mégsem számít elsőfokúnak. Mit jelent ez?

A háláchában¹² három fokozata van az áldozat beazonosításában a bizonyítékoknak. A legerősebb az egy olyan tény, „ami nagyon ritkán, 1000 esetből maximum egyszer fordul elő”¹³. Ez a fajta bizonyíték önmagában is megállja a helyét. A közepesen erős bizonyíték már nem ilyen ritka helyzetet jelent, az alsó kategóriába pedig olyasmi kerül, ami nagyon gyakori, pl. az, hogy valaki alacsony vagy magas, sovány vagy kövér¹⁴. Ez utóbbiból, még ha több ilyen van is, az még mindig nem számít bizonyítéknak, nem áll össze egy erős bizonyítékká¹⁵. Ezzel szemben a közepes kategóriájú bizonyítékból, ha van több, akkor az összeadódik és egy erős bizonyítéknak számít¹⁶.

Nem értettem, hogy a DNS hogyan lehet csak valamivel erősebb, mint közép kategóriájú bizonyíték. Legnagyobb szégyenemre még az is megfordult a fejemben, hogy talán Wosner rabbi anélkül mondott véleményt, hogy elmélyült volna a tudományos részletekben...

Aggodalomra ad okot a DNS felhasználása más területeken

A véletlen ügy hozta, hogy nem sokkal később választ kaptam a kétségeimre. Egy este ugyanis, munkaidő után, én vettem fel a Keren Orban csöngő telefont. Legnagyobb meglepetésemre dr. Levinson volt az, aki valami információt kért, amit meg is adtam. Ezután bemutatkoztam és azt mondtam, hogy ha már beszélünk, el kell mondanom, hogy milyen csalódott vagyok, amiért nem vált be a majdnem tíz évvel ezelőtti jóslata. Mire azt felelte, hogy pont ellenkezőleg, hiszen ő kezdeményezte az állásfoglalás írását. Kiderült, hogy ő maga ment el Wosner rabbihoz a témáról beszélgetni, aki aztán megkérte, hogy szervezzen neki találkozót olyan tudósokkal, akik el tudják magyarázni neki az összes tudnivalót a DNS-ről. Wosner rabbi alaposan elmélyült a témában, újabb és újabb kutató professzorokat vont be a jeruzsálemi Héber Egyetemről, végül azt kérte, hogy keressenek egy olyan szakértőt, aki rá tudna mutatni a módszer gyengeségeire. Wosner rabbi elmondása szerint ugyanis attól félt, hogy a DNS-t háláchikus bizonyítékként nem csak a halottazonosításnál használnák, hanem más esetekben, és nem akart olyan lehetőséget teremteni, amelyben valakiről kétséget kizáróan kimutatható, hogy törvénytelen gyerek, vagyis *mámzér*¹⁷. Erről a következőket írta: „Nem lehet DNS-vizsgálat alapján *mámzér*ot [egy gyerek törvénytelen voltát] megállapítani, még akkor sem, ha tudományosan az eltérés teljes bizonyosságot jelent”. Ezért kapott csak közepes besorolást bizonyítékként, az indok pedig az volt, hogy létezik tudományos lehetőség a DNS-vizsgálat eredményének manipulálására¹⁸.

„Azt kérdeztem tőle” – mesélte dr. Levinson –, „hogy mi lesz akkor, ha ezen múlik egy »lelancolt« asszony, egy *águná* felszabadítása. Azt válaszolta, akkor gyere el hozzám újra és megbeszéljük”. Nagyon hálás voltam ezért a véletlen beszélgetésért és szégyelltem magamat, hogy olyan szkeptikus gondolataim voltak Wosner rabbi alaposságát illetően.

DNS-azonosítás október 7. után

Húsz évvel később kerültem megint kapcsolatba a témával, amikor egy zoomon tartott előadás-sorozat egyik beszélgetésre kaptam meghívást, amin tudósok egy-egy háláchikus témát vitatnak meg. Ezt az adott beszélgetést Prof. Neria Gutel rabbi tartotta, aki az egyik vezetője október 7. óta a halottak azonosításának a hadseregben. Az egyik témája éppen a DNS mint háláchikusan elfogadott bizonyíték volt. Miután levezette, hogy a DNS könnyedén

számítható felsőfokú bizonyítéknak, számos véleménnyel megtámogatva, elmondta, hogy az egyik problémát ennek elfogadásában éppen Wosner rabbi fenntartásai jelentik.

Az utolsó ellenvélemény megszüntetése

Az előadás után írtam neki arról, amit dr. Levinson mesélt Wosner rabbi fenntartásai kapcsán, hogy azok más témára irányultak és nem zárta ki teljesen annak használatát águnák esetében. Így került Gutel rabbi hosszú értekezésének 13. lábjegyzetébe a nevem és a hozzájárulásom a kérdés tisztázásához. Így már nem maradt

igazi ellenvélemény a DNS elfogadásáról bizonyítékként ilyen esetekben¹⁹.

Örülök, hogy én is hozzá tudtam tenni valamit e háláchá tisztázásához és a helyzet megkönnyítéséhez Izrael Államnak a mostani kritikus idejében.

Kívánom, hogy ne kelljen már többször ezt a módszert igénybe vennünk!

¹ Zsidó jog és etika 2. kötet 12. fejezet; ² A rabbi válaszol 4. kötet 3. fejezet; ³ Uo. 25–36. oldal; ⁴ Lásd Holokauszt és Háláchá 17. oldal; ⁵ Zsidó ismeretek tára 24. kötet 36. oldal; ⁶ Divré Joél responsum 1. kötet 105. fejezet. Lásd részletesen Holokauszt és Háláchá 23. fejezet; Bömáre hábazák responsum 1. kötet 68. fejezet, 4. kötet 115. fejezet; ⁷ Even háezer 17:5.; ⁸ Lásd Pitché tsuvá, Jore déá 375:3.; ⁹ Uo. 29. oldal 13. lábjegyzet; ¹⁰ 121–123. oldal; ¹¹ 123. oldal végén; ¹² SÁ EH 17:24.; ¹³ Bét Smuél uo. 72.; ¹⁴ Böér hétév uo. 72.; ¹⁵ Rómá uo.; ¹⁶ BS uo. 73.; ¹⁷ Lásd 5Mózes 23:3.; ¹⁸ Lásd pl. Andrew Pollack: „DNA Evidence Can Be Fabricated, Scientists Show”, The New York Times, 2009. augusztus 17., [https://archive.md/rAUE8#selection-399.0-399.47](https://archive.md/rAUE8#selection-399.0-399.47;); ¹⁹ Lásd még Tchumin uo. 30–33. oldal.

Fonetikusan átírt imák: nem is annyira modern a probléma?

OBERLANDER BÁRUCH írása

Két okból szervezünk minjent a gyászházba: egyrészt azért, mert a gyászolónak a süve alatt a gyászra kell koncentrálnia, ezért többek között az az előírás, hogy ne járjon az utcán, emberek között, még zsinagógába se menjen¹, mert az el tudja terelni a figyelmét². Másrészt azért, mert fontos, hogy az elhunyt otthonában tanulást vagy imát szervezzenek a lelke emelkedéséért, még akkor is, ha nincs hátramaradt rokon. Ha nem lehet valamiért a minjent a gyászházba szervezni (nekünk pl. most a reggeli imára nem sikerült), akkor a gyászolók menjenek a zsinagógába és ima után rögtön haza³.

Jó pár héttel ezelőtt egy gyászházban jártam, ahol régi kedves barátunk, dr. M. Gávriel ült süvét édesapjával az édesanyja után. Az otthonukba szervezett esti imára érkeztem. Amikor Gávriel frissen megözvegyült apukájának a kezébe adtam a Sámuel imája című, kétnyelvű imakönyvet és megmutattam neki, hol fogunk imádkozni, legnagyobb meglepetésemre nem a magyar oldalt kezdte olvasni, hanem a hébert. Folyékonyan, áhítattal olvasta a szöveget. Kérdéseimre elmondta, hogy családjá az óbudai közösséghez tartozott, és ő, aki 1930-as születésű, a zsinagógával szemben, a Zichy utca 9-ben működő hitközségi elemi iskolába járt, ahol – elmondása szerint – a négy év alatt a legtöbb gyerek megtanult olyan jól olvasni héberül, mint ő, sőt voltak, akik nála is jobban olvastak. És noha az utóbbi évtizedekben nem sokat forgatta az imakönyvet, az akkor megszerzett tudás vele maradt.

Örömmel töltött el, hogy hiába nem kapott szigorú ortodox nevelést, mégis kitűnik ebből, hogy abban a korban alapkövetelmény volt a hagyományörző családban, hogy a gyereket meg kell tanítani héberül olvasni.

Kádís fonetikus átírásban

Ez jutott eszembe, amikor nemrégiben a kezembe került egy 1889-es kiadvány, amelyben Friedman Jichák Ájzik

(1820–1894) nyíregyházi ortodox rabbi éppen a héber olvasás tudásáról, illetve annak hiányáról írt: „...leírnám itt röviden, hogy milyen a neológ és a status quo 'kinderschulénak' [kb. elemi iskola] a lényege és a tanulási rendje... A gyerekekkel valamilyen történetet tanulnak a magyar chumásból... nem szabad nekik beszélniük zsidó nyelven, hanem [csak] az ország nyelvén... és minden évben kikerülnek innen olyanok, akik nem tudnak olvasni az imakönyvből, és van, hogy ha el kell mondaniuk a gyászolók kádísát, akkor leírják nekik magyar betűkkel [vagyis fonetikusan]”. A rabbi állítása szerint tehát már a múlt században voltak olyan zsidó gyerekek, akik hiába jártak zsidó iskolába, a kádíst csak fonetikusan leírva tudták elolvasni.

Ortodox gyerekek a mélyszegénységben

Szabolcsi Miksa az Egyenlőségben⁵ így írt a problémáról: „Löw Tivadar [...] fájjalja, hogy a haladó zsidóságban annyira alászállt a vallásos érzés és hogy gyermekeink egy része már alig-alig tud héberül olvasni. Dicsérem én is vallásosságáért az orthodoxiát [...], melyet, ha nem volna, meg kellene alkotni a vallásfenntartás érdekében. [...] De az orthodoxia is – tisztelt uraim – épp abban a tekintetben

maradt el nagyon, nagyon, melyet Löw dr. úr is, én is oly roppant fontosnak tartunk: a gyermekek vallás ösmere-tében. A pesti hitoktatók és tanárok arról panaszkodnak, hogy leggyöngébb tanítványaik, olyanok, kik imádkozni sem tudnak, éppen orthodox hitközségekből kerülnek Budapestre.” Meglepő állítás ez, hogy ortodox gyerekek még imádkozni se tudnának. Már önmagában az sem világos, hogy ortodox gyerekek hogyan kerülnek neológ tanítókhöz. Ha igaz ez az állítás, akkor talán azokról a nagyon szegény máramarosi falvakból érkező gyerekekről van szó, akiknek valószínűleg nem volt pénz a családban, amit az oktatásra fordíthattak volna. Ezekből a falvakból sok gyerek került fel Budapestre jobb élet reményében, itt azonban elkallódtak és hamar elhagyták a vallást. Édesapám sokszor beszélt ezekről a fiúkról, akik rövid idő alatt már a pajeszuktól is megszabadultak.

Más források is megerősítik, hogy a nyelvtudás, és ezen belül is az olvasni tudás hiánya, komoly problémát jelentett már a korban is. Egy pár évvel később a *Magyar-Zsidó Szemle*⁶ így értékelte a helyzetet: „A héber nyelv ismerete az utolsó évtizedekben óriásilag hanyatlott, úgy, hogy már-már pusztán a szakkörökben él”.

Munkácsi Bernáttól (1860–1937), a Pesti Izraelita Hitközség tanfelügyelőjétől tudjuk⁷, hogy Pesten „már az is kedvező állapot számba jő, ha a tanulók többsége szótagolva olvas héberül” – és így jogosnak tűnik aggodalma, miszerint: „Történeti tapasztalat, hogy a zsidóság élete-reje ott gyarapszik, ahol a héber tudás gyarapszik, ellenben ahol a héber tudás kivész, ott csakhamar utána vész a zsidóság is”.

A fonetikus átírás létjogosultsága

A fentebbi leírásokból és idézetekből vegyes képet kapunk arról, hogy a zsidóság különböző ágaiban mennyire tudtak héberül olvasni az emberek, de az biztos, hogy már a századforduló előtt elkezdtek használni a fonetikus átírást a héber olvasás kiváltására.

Én akkor szembesültem ezzel a dilemmával, amikor egyre többen kezdtek el járni a Vasváriba, majd más zsinagógákba péntek esténként olyanok, akik nem tudtak héberül olvasni. Sokan közülük nem elégedtek meg a két-nyelvű *Sámuel imájával*, és szerették volna a héber szöveget a közösséggel együtt mondani. Ennek az igénynek a kielégítésre született meg 2006-ban a *Mózes imája – Sábessi imakönyv*, amelyben a péntek esti ima teljes terjedelemben szerepel fonetikus átírásban is a magyar fordítás és a héber eredeti mellett. Az emberek nagyon örültek neki és sokan azzal a kérdéssel álltak elő, hogy mikor jelenik majd meg az egész imakönyv fonetikus átírásban, amivel komoly dilemma elé állítottak.

Az átírás mindenesetre elkészült, Mussie lányom a 2014-es esküvője előtt elkészítette majdnem az egész ima-

könyv fonetikus verzióját. Én pedig azóta is hezitálok a kérdés kapcsán, mert egy dolog a „kezdőknek”, akik még csak péntek este járnak zsinagógába, segítséget nyújtani, hogy együtt imádkozhassanak a közösséggel. Azonban nem biztos, hogy helyes a teljes imakönyvet így megjelentetni és ezzel „rászoktatni” az embereket a fonetikus olvasásra. A „haladóktól”, az imakönyvet rendszeresen forgatóktól ugyanis már elvárható, hogy megtanuljanak héberül olvasni és így az eredeti szent szöveggel imádkozni. Kompromisszumként a *Sámuel imájának* 2016-os második kiadásába már beletettük mellékletként a legfontosabb imák fonetikus átírását is.

Az ima érvényessége

Háláchikusan egyértelműen érvényes az imája annak is, aki nem eredeti nyelven, hanem fordításból imádkozik, amennyiben érti az adott nyelvet. Aki tehát nem tud pl. magyarul, az nem tudja a magyar fordítást használni, akkor sem, ha a latin betűs szöveget el tudja olvasni⁸. Azonban, aki héberül imádkozik, az akkor is eleget tett az ima előírásának, ha nem érti pontosan a szöveget, csak nagyjából tudja, miről szól (lásd *uo.*). A történelem során mindig is fontosabbnak tartották a héber nyelvű imát, még ha nem is érti az ember pontosan, amit olvas és mond, mint fordítást használni és tökéletesen érteni a szöveget⁹.

Kívánom, hogy hallgassa meg az Örökkévaló az imáinkat és adja, hogy minden zsidó gyerek el tudja olvasni legalább az alap imákat héberül.

¹ *Sulchán áruach* JD 393; RómÁ.; ² *Áruach hásulchán* *uo.* 2.; ³ Lásd *Nitē Gávriél – Ávélut* 1. kötet 112:7.; ⁴ *Milchetet micvá* [112a.]; ⁵ 1896. június 5-i szám melléklet 5. oldal; ⁶ 1907. év 208. oldal; ⁷ Munkácsi Bernát: *Az izr. vallásoktatás újabb országos rendezésének előmunkálatai*, Budapest 1930, 7. oldal; A fenti két idézet forrása: Bányai Viktória: „Askenáz és szefárd ejtés és liturgia Magyarországon”, *Magyar Egyházzene* XX (2012/2013) 27. oldal; ⁸ *SÁ RSZ* 185:1.; ⁹ Lásd *uo.* és 101:5.; *Bömáre hábázák* responsum 2. kötet 1. fejezet.

Ifjúsági IMAHÁZ 351 nm-en

A ZSIDÓ GIMNÁZIUM ZSINAGÓGÁJÁNAK EMLÉKEZETE

CSEH VIKTOR írása

A Judapest anno rovata 2020 őszén már foglalkozott Magyarországon első zsidó gimnáziumával, a Pesti Izraelita Hitközség Gimnáziumának történetével. Most, négy évvel később Lajta Béla alkotásának zsinagógáját vesszük górcső alá. A hatalmas iskolapalota 351 négyzetméteres zsinagógája majd' két nemzedék második zsidó otthona volt. S jöllehet, a zsinagóga sajnos csak 19 éven keresztül funkcionálhatott, káprázatosan kidolgozott ólomüvegablakai még máig hirdetik az önzetlen Tóra-szeretetet a Magyar Zsidó Múzeumban, ahová egy rendíthetetlen tanár mentette át.

Épülettörténet – dióhéjban

A pesti zsidó gimnázium – s ezáltal az itt otthonra találó zsinagóga – építkezése hosszas polémia és tervezési folyamat után 1913 márciusában vette kezdetét. Az első kapavágás napjától 1914 júliusáig felépült a „keret”: a vakolatlan falakat éppen csak lezárta a lapos tető, amikor kitört az első világháború, minek veszteségeit csak tetézték az utána következő forradalmak zsidóellenes szörnyűségei és a gazdasági válság. Nagy áldozatok árán végül 1922-ben kezdődhetett újra a munka, ráadásul a tervek mestere, Lajta Béla (szül.: Leitersdorfer, 1873–1920) nélkül. Azonban az építkezés ekkor is megszakadt és csak egy évvel később folytatódhatott. A részben módosult tervekkel Hegedűs Ármin (szül.: Geiger, 1869–1945) vette át a művezetést.¹

A nehézségek közepette valóságos luxusigénynek tűnt, hogy a támogatók azt kívánták, hogy már a tanítás megkezdésétől kezdve legyen zsinagóga is az épületben, azonban a lelkesedésüknek semmi nem szabott gátat. A kezdeményezők a Zsidó Gimnázium Barátainak Egyesületébe tömörültek és 1923. április 22-én egy „szülői értekezletet” tartottak, melyen jelentős összeget ajánlottak fel a zsinagóga létesítésére. A „templomügy” előmozdításért sokat tett az egyesület titkára, dr. Rosenfeld Viktor orvos, s így 1923. szeptember 8-ig elkészülhetett a zsinagóga nyers belső tere, illetve a karzat padokkal.²

Az első Isten-tisztelet

A zsidó gimnáziumban kialakított zsinagógát 1923 őszén, vagyis az 5684-es zsidó esztendő küszöbén vették használatba. A jeles alkalomról a következő beszámolót ismerjük:

„A tíz éve vajúdó zsidó gimnázium ros-hasóno előtti szombatán végre felavathatta Abonyi utcai új palotájának tán legremekebb alkatrészét: Isten házáat. A Lajta mester tervei szerint Hegedűs Ármin műszaki főtanácsos által felépített hatalmas templomcsarnok mai befejezetlen, nyers állapotában is érezteti a szemlélővel azt a fenséges hatást, melyet majdan tenni fog, ha teljesen befejezik és művésziesen felszerelik.

A felszentelés ünnepe a tanévnyitó szombati Isten-tisztelet keretében folyt le a hitközség elnökének, dr. Lederer Sándornak és az előjáróknak, az építő vállalkozók, sok szülő és nagyszámú érdeklődő közönség jelenlétében. Goldberger Salamon helyettes igazgatóé volt az első szó. Megnyitójában a templomépítés küzdelmekkel teli történetét vázolta. Hálát mondott Istennek és köszönetet mindazoknak, kik adományaikkal avagy buzgó tevékenységükkel lehetővé tették a mű létrejöttét. A lelkesedés és az akaraterő itt is cso-

dákat művelt és fog művelni ezentúl is. Az avató zsoltár után, melyet a gimnázium ifjúsága adott elő, Widder Salamon tanár emelkedett hangú, tartalmas szavakban fejtegette az új intézetnek és új igényének, az Isten-tiszteletnek jelentőségét.”

Bepakolás, kikapolás, építkezés

Miután a fél- (vagy talán mindössze negyed-) kész zsinagógában csupán a karzaton voltak padok, a földszinti hiátust átmenetileg iskolapadokkal töltötték fel, azokat viszont október 4-én vissza kellett állítani az eredeti rendeltetésükbe, ezért aztán a következő tavaszig a zsinagóga használaton kívül maradt.

Hogy az ifjúság zsinagógájának áldatlan helyzetét mielőbb rendezhesék, újabb széles körű összefogás indult. Bárány Oszkár (1879–1933) a Kőbányai Szövőgyár Rt. tulajdonosa – a világhírű, Nobel-díjas Bárány Róbert (1876–1936) orvosdoktor unokaöccse –,⁴ egyben a gimnáziumi baráti kör új elnöke négy heti munkabérért ajánlotta fel az építkezés befejezésére, de volt olyan is, aki nem pénzzel segítette a nemes ügyet, és például a padlóhoz előlegezte meg a szükséges faanyagot, vagy éppen a szükséges mozaiklapok felét bocsátotta ingyen a rendelkezésre, sokak pedig 20 évre előre templomulést váltottak.⁵

Rosenfeld doktor egy nagyszabású jótékonyági hangversenyt szervezett március 24-ére a pesti Vigadó nagytermébe, melynek bevétele jó pár millióval vitte közelebb a projektet a befejezéshez.⁶

A zsinagóga rituális tárgyai is nagylelkű adományozóktól gyűltek össze, így az első tóratekeres Grossmann Ferentől, az ezüst *nér támid* (örökmécses) Fischer Ármintól, az ezüst *jád* (tóramutató) Goldmann Ferentől, a bima hímzett asztaltakarója Király Aladárnétól, a purimi Megilá-tekeres pedig dr. Borsodi József (szül.: Klein, 1878–1943) kecskeméti főrabbitól.⁷

1924 nyár végére elkészült a bima tölgyfából faragott emelvénye is, majd december 21-én megkezdődött a keleti fal díszítése, a frigyszekrény, padok és a két nyolekarú kandeláber kifaragása (az egyik Widder Manó ajándéka, míg a másik Szoffer József gyűjtéséből készült), mely összességében 1925 peszách ünnepére készült el, s ugyanekkorra – Rosenfeld doktor és neje jóvoltából – bekerült az első, háromrészes ólomüveg ablaksor is.⁸

A hit melege mellé fizikai melegség

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a gimnáziumi egyesület körül dolgozók odaadását, melyet az iskola épülete és a részét képező zsinagóga építése, szépítése vagy csak az egyszerű használata körül kifejtettek. Jóllehet, 1924 végére a zsinagóga – ha még nem is teljes pompájában – elkészült, ugyanakkor az imatér felett, alatt és oldalt kapcsolódó épületszárnyak egytől egyig teljesen nyitott helyiségek voltak, ami az ősz közepétől kezdve igen komoly problémát okozott.

Azért, hogy a zsinagógát a zimankós, téli időszakban is használhassák, az egyesület egyik önzetlen tagja, Gál Béla alelnök, nagykereskedő dolgozott a legtöbbet, hiszen ő volt az, aki megszervezte az ideiglenes fűtésrendszert – az ő ösztönzésére adott: Koch Jenő egy „óriási méretű Meidinger rendszerű kályhát”, Bruck Andor egy „nagy zománcozott kályhát”, Paschka és Haim, valamint Markovits József egy-egy „folytonégő kályhát”, Braun Miklós és Pick Ede egy-egy kályhaellenzöt, illetve Héber Sándor, Stark és Petschauer, valamint Pontos Miklós összesen tíz darab szellőztető rácsot.⁹

A második otthon lakóit

Az akkori hitközségi politikának – élén dr. Kecskeméti Adolf (1867–1931) válás-oktatásügyi előljáróval – az volt a célja, hogy az ifjúság második otthonaként szerezze a zsinagógát, fontos volt, hogy minél meghittebbé tegyék a teret.

A nemes törekvést sokan felkarolták, s kisebb-nagyobb tárgyi ajándékokkal tették lakályosabbá a zsinagógát. Selyem tóraköpenyeket, sőt még Reich

Bernát még saját faragású *jádot* is adott, és elkészült a dús aranyhímzésű bordó brokát *párochet* (tóraszekrény függőnye), melyet a jeruzsálemi Becálél képzőművészeti iskolában álmodtak meg.¹⁰

Az 1925/26-os tanévben a készülődő tizenhat ólomüveg dísz ablaksorból már tíz szűrte a napfény sugarait a paletta legszebb színein keresztül. A Rosenfeld-pár mellett az elkészült ablakok mecénásai: Bárány Oszkár, dr. Beregi Gyula, dr. Elek Gyula, Fuchs Lipót, Gál Béla, dr. Gergely Károly, Grossmann Ferenc, Günsberger József, Weisz Géza és nejeik voltak. Készítés alatt álltak Bauer Emil, dr. Glücksthal Samu, Raab Mór és feleségeik, továbbá a Chevra Kadisa ablakai is, valamint a tanári karé és az ifjúságé is, igaz, utóbbi kettőre még további mecénásokat vártak.¹¹

A tizenhat ablak mindegyikét Widder Salamon (1880–1951) tervezte, s utasításai szerint Bauer Emil (1883–1956) építész ellenőrzése mellett a jól ismert Majoros Károly (1867–1944)¹² üvegfestő készítette. Tizenkét ablak háromrészes beosztású volt, méghozzá úgy, hogy alul egy ünnepet, középen a 12 törzs egyikét, felül pedig egy odaillő tájképet ábrázolt.

Az 1926/27-es tanévre elkészültek a zsinagóga ékkövei: mind a tizenhat ólomüveg ablaksor. Widder pedig nem csupán az egyes ablakok mintázatát komponálta meg, de a térbeli elhelyezésüknek is külön koncepciót állított: a zsinagóga négy sarkába az emberi élet egy-egy fontos eseményét ábrázoló üvegtábla került, így a *brisz*, a *bár micvó*, az esküvő és a temetés képei elevedtek meg. A többi ablakban körben a zsidó ünnepek lettek ábrázolva, a zarándokünnepek mellett svát 15., lát báomer és tisá böáv is helyet kapott. A *mizráchi* vagyis a keleti fal két ablakát Majoros ajándékba készítette.¹³

Kaszab Aladár, Gleichmann Ignác és nejeik, valamint egy ismeretlen mecénás jóvoltából az imatér ablakai mellett még három készült az előcsarnokba (az épület háromosztású főbejáratánál), melyek az *Ávot* traktátus (1:2) híres mondását jelenítették meg: „Három dolgon alapszik a világrend: a Tóra-tanuláson, az Isten-tiszteleten és a jótékonyiságon.”¹⁴

Ajándék tóratekercesek

Meg kell említeni az 1927-es tavaszi tanév legmagasztosabb pillanatát, sávuot második napi Isten-tiszteletét, mely egy tóraavató ünnepséggel volt egybekötve. A *háchnászász széfer Torá* mindig fenséges esemény, azonban ez különösen az volt, hiszen a szükséges költségek fedezetét az akkori VIII. osztály tanulói gyűjtötték össze fillérről fillérre. A különleges tóratekerceset a díszes kalligráfiájáról híres Kohn Sámuel szófer az ünnep előestéjén fejezte be, úgy, hogy a régi szokásnak megfelelően a megjelentek is írhattak egy-egy betűt. Az avatásról az alábbi beszámoló maradt ránk:

„Nyolcadikosok sietnek fel a Tóra-szekrényhez, kiosztják a feldíszített Széfer-Tórákat és a menet Ábrahámsohn főkántor vezetésével elindul az új Széfer fogadására. Két virágcsokros cserkész mutatja az utat és a »Szöü söörim« ünnepies, méltóságos melódiája kíséri a menetet. »Nyíljatok meg kapuk, jövel dicsőség királya« és íme, megnyílik a templom kétszárnyas ajtaja és a küszöbön megjelenik fehér baldachin alatt az ezüstkoronával és virággal díszített új Tóra, amelyet Fuchs Dávid dr. a VIII. o. főnöke vesz át. [Majd megszólal Hevesi Simon dr. vezető főrabbi és monumentálisan felépített szónoklatában méltatja az ünnepi eseményt. A mély benyomást keltő szónoklat után Ábrahámsohn főkántor elmondja alkalmi Misebérachját és a Széfer folytatja útját a baldachin alatt a Tóra-szekrényig.]”¹⁵

Ezt követően még több ballagó nyolcadikos osztály is tóratekercesekkel búcsúzott alma máterüktől. De voltak spontán tóraavatások is, így például a gimnáziumi zsinagóga másik nevezetes tóratekercesét 1930-ban az Európa-hírű állatbizományos Landesmann Márk (1863–1940) és felesége, született Neumann Ilona Júlia (1879–1957) ajándékozták a közösségnek. A tekerces különlegessége pedig, hogy a jeruzsálemi Becálél iskolában írták, s pálmafás díseit is ott terveztették.¹⁶

Akik miatt lekoptak a zománcablácskák

Az Isten-tiszteleteket a gimnázium egyik kiemelkedő (magyar-német szakos) tanára, Widder Salamon vezette, akinek – ahogy egykori tanítványa – Salgó László (1910–1985) főrabbi írta: „Nem második, hanem – túlzás nélkül mondhatjuk – első otthona volt az iskola.”¹⁷

Amikor szülői unszólásra megkezdődtek a mindennapos reggeli imákat – fél 8-tól (*ros chodeskor* negyed 8-tól) 8-ig –, akkor azokon szintén Widder vállalta magára az előimádkozói szerepet, melyet nyilvánvalóan jól csinált, hiszen a kötelezően beosztott 25 fős csoporton kívül még legalább ugyanennyi fiú önkéntes alapon is megjelent ezeken a *sácháritok*on.¹⁸

A zsinagóga kántora 1935-ös nyugalmába vonulásáig Hartmann Sámuel (1872–1939) volt, akiben nem mellesleg a pesti orthodox hitközség több mint három évtizeden át volt főkántorának, Hartmann Dávidnak (1870–1929) az öccsét is tisztelhetjük.¹⁹

A nemes tisztet Goldstein József hitoktató vette át,²⁰ s ő tanította meg az ifjúsággal a zsinagógai énekeket is; miután 1938 végén több hitközségben nevezték ki kántorrá, helyét Klein Sándor vette át.²¹

A fenti férfiak kiváló munkáját, egyben a fővárosi zsidó ifjúság hité-

leti aktivitását kiválóan jelzi, hogy a padokat jelző zománcszámok, melyeket eredetileg még 1924-ben ajánlódott Elkán Ferenc, tíz év múlva úgy elkoptak, hogy azokat újakra kellett cserélni.²²

A hanyatlás éve

A gimnázium közössége 1941 decemberétől nem használhatta saját épületegyüttesét. A következő év őszén tartották volna a 20. nagyünnepi Isten-tiszteleteket a zsinagógában, ám minthogy a honvédség „igénybe vette” az egész épületet, így a jubiláris imák is elmaradtak.²³

A vészkorszak fájdalmas pusztítást végzett a diákság és tanárok körében is. A sok gond után végül 1945 februárjában kezdődött újra az oktatás, ám még mindig nem a gimnázium saját épületében. Március 22-étől a Rabbiképző Intézetben vendégeskednek, s az ottani zsinagógában – dr. Márton M. Benő vallástanár és Tordai Zsigmond kántor vezetésével – indultak újra az ifjúsági Isten-tiszteletek is; ami újdonság volt, hogy átállnak a „tudományos szempontból is helyesebb, de ma a Szentföldön is általánosan dívó szefárd kiejtésre”.²⁴

Bő öt éves számkivettség után, az 1946/47-es tanév végén a JDC jelentős támogatásának köszönhetően az iskola visszaköltözhetett „rég” palotájába. Ám a kifosztott zsinagógára már nem maradt pénz. 1947. május 20-án dr. Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter látogatott ide, s ígéretet tett, hogy a maga részéről mindent elkövet az imaház újjáépítésének megsegítésére.²⁵ Azonban

Az első, Rosenfeld-féle ablaksor

A TEMPLOM ELSŐ SZÍNES ABLAKÁNAK ALSÓ (1), FELSŐ (2) ÉS KÖZÉPSŐ (3) RÉSZE

Az alsó üvegtáblán a zsidó élet legfontosabb napja, a szombat lett megjelenítve: középen egy felöltöztetett tóratekerccsel, jobb oldalt a szombat beköszöntésének két szimbólumával, gyertyával és kidus-serleggel, bal oldalt pedig a szombat kimenetelekor használt fonott gyertyával és fűszertartóval. A tábla felső héber felírása magyarul: „Szombat, nyugalomunk napja”, míg az alsó: „Őrizzétek meg Izrael gyermekei a szombatot...” (2Mózes 31:16.)

A kompozíció középső tábláján Ruven neve, alatta vörös mezőben annak a drágakőnek („ódem”) a neve, mely a Szentély főpapjának melldíszét díszítő 12 drágakő közül Ruven törzsét szimbolizálta. A központi dísz a törzs jelképe, egy virág látható, alatta pedig a felírás magyar megfelelője: „a virágok illatoznak” (Énekek Éneke 7:14.)

A kompozíciót lezáró félköríves ablakon pedig Nebó hegye látható, mely Ruven törzsének területén fekszik. Ott hunyt el Mózes tanítónk, s erre céloz Ibn Ezra költeményéből való felírás is: „Boldog vagy te Abárim hegye, mert tebenned rejlik a sírok legjelesebbje.”]

erre sajnos már soha nem került sor. Az 1948/49-es tanév az iskolák államosításának éve volt, két évvel később pedig elvették az épületet is. Az ifjúság zsinagógája szűk 19 évet működött.

Azonban még mielőtt átadták volna az épületet, a gimnázium odaadó tanára, Grünwald Fülöp (1887–1964) kimentette a zsinagóga megmaradt ólomüveg ablakait, s azok egy részét a Magyar Zsidó Múzeumba (melynek munkatársa volt) építette be.

¹ Az épület történetéről bővebben: Cseh Viktor, „Az első hazai zsidó gimnázium születése”, *Egység*, 2020. 31. évf. 135. szám, 20–23. old.; ² Goldberger Salamon, *A Pesti Izraelita Hitközség Alapítványi Főgimnáziumának Értesítője Az 1923–1924. Iskolaévről*. Budapest: 1924. 6–8. old. A továbbiakban: Goldberger, A. F. É. és évszám.; ³ „Hirek – A zsidó gimnázium templomának felavatása”, *Egyenlőség*, 1923. 42. évf. 38–39. szám, 15. old.; ⁴ „Bárány Oszkár diszelnök”, *Egyenlőség*, 1933. 53. évf. 21–22. szám, 12. old.; ⁵ Goldberger, A. F. É., 1924: 8. old.; ⁶ „Hirek – A zsidó főgimnáziumból”, *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 13. szám, 12. old.; ⁷ Goldberger, A. F. É., 1924: 10. old.; ⁸ Goldberger Salamon, *A Pesti Izraelita Hitközség Alapítványi Reál-gimnáziumának Értesítője Az 1924–1925. Iskolaévről*. Budapest: 1925. 4.; 18. old. A továbbiakban: Goldberger, A. R. É. és évszám.; ⁹ Goldberger, A. R. É., 1925: 22. old.; ¹⁰ Goldberger, A. R. É., 1926: 25–26. old.; ¹¹ Goldberger, A. R. É., 1926: 47. old.; ¹² Majoros Károly József eredetileg német származású (családi neve: Mayböhm) római katolikus volt. *Budapesti Halotti Anyakönyv* 1944. 70. old. 416-os bejegyzése alapján.; ¹³ Goldberger, A. R. É., 1927: 75. old.; ¹⁴ Goldberger Salamon, *A Pesti Izraelita Hitközség Reál-gimnáziumának Értesítője Az 1928–1929. Iskolaévről*. Budapest: 1929. 71. old. A továbbiakban: Goldberger, H. R. É. és évszám.; ¹⁵ Goldberger, A. R. É., 1927: 4. old.; ¹⁶ Goldberger, H. R. É., 1930: 66. old.; ¹⁷ Salgó László, „Emlékek a Zsidó Gimnázium első évtizedéből”. In: Scheiber Sándor (szerk.) *Évkönyv*. Budapest: Magyar Izraeliták Országos Képviselője, 1970. 109. old.; ¹⁸ Goldberger, A. R. É., 1926: 10. old.; ¹⁹ „Halálozás – Hartmann Dávid”, *Izraelita Tanügyi Értesítő*. 1929. 54. évf. 10. szám, 191. old.; ²⁰ Goldberger Salamon, *A Pesti Izraelita Hitközség Gimnáziumának Értesítője Az 1935–1936. Iskolai Évről*. Budapest: 1936. 15. old. A továbbiakban: Goldberger, H. G. É. és évszám.; ²¹ Goldberger, H. G. É., 1939: 9. old.; ²² Goldberger, H. R. É., 1934: 40. old.; ²³ Fuchs D. Rafael dr. (szerk.), *A Pesti Izraelita Hitközség Gimnáziumának és Gépészeti Ipari Középsiskolájának Évkönyve Az 1942–1943. Iskolai Évről*. Budapest: 1943. 79. old. A továbbiakban: Fuchs, H. G. É. és évszám.; ²⁴ Fuchs, H. G. É., 1945: 7.; 19–20. old.; ²⁵ Fuchs, H. G. É., 1947: 26. old.

Az őszi nagyünnepeken megíratik és megpecsételtetik minden élő sorsa. Ma már tudjuk, hogy tavaly micvoda tragikus bepecsételés zajlott. Több, mint 1600 halott. 80 ezer fizikai sebesült, 700-nál is több elesett katona. 101-en még mindig fogságban. A számok mögött emberek állnak, akiknek terveik, vágyai, reményei voltak. Akik már soha nem ölelik meg a szeretteiket.

A számok mögött azonban ott van az összefogás is, hogy a micvák erejével támogassuk izraeli testvéreinket. Megszámlálhatatlanul sok elmondott ima. Új Tórák, amiket az elhunytak vagy a túszok és a katonák érdemében írtak. Tífilinek, amiket az ő érdemükben vesznek fel nap nap után, gyertyák, amik értük lobbannak fel hétről hétre. Bárheszsütések, ahol a chálát, a tésztaáldozatot rájuk gondolva vették le, bárheszek, aminek fonataiba gondos kezek fonták bele imáikat...

És a fizikai segítségnyújtás: a pénzügyi akciók minden létező célra, amire csak szüksége lehetett izraeli testvéreinknek. Az önkéntesek ezrei, akik főztek, mostak a katonákra vagy épp a kitelepítetteknek. Az együttérzés megannyi kisebb és nagyobb gesztusa.

Ha valamit megtanultunk a tavalyi évben (és reméljük, jól be is vésődött), az az, hogy tényleg testvérek vagyunk. Egy test és egy szív: ami az egyikünknek fáj, az fáj a többieknek is. A legszebb pillanatainak ennek az elmondhatatlanul tragikus évnek azok voltak, amelyekben a zsidók egymásra találtak: haszid kisgyerekek imádkoztak sosem látott szekuláris katonákért. Tel-avívi éttermeket kóseroltak, hogy vallásos kitelepítetteknek főzzenek. Piercinges-tetovált fiatalok és pajeszos haszidok. A telepesek és a baloldali kibucok lakói és még sorolhatnánk.

Ha valamiben biztosak lehetünk, az az, hogy az összefogásunk, az egymásért végzett micváink, az áchávát jisráélnak, a zsidó testvéreink iránti szeretetnek a megnyilvánulásai javunkra lettek írva, mert ebből jól vizsgáztunk a tavalyi évben. Az őszi ünnepek fotóival szeretnénk egy kicsit megidézni az év kezdetét és erőt adni arra, hogy folytassuk az életet és fényt vigyünk a világba!

5755

FOTÓK: EMIH ARCHÍVUM

„Saját értékeink mentén határozzuk meg identitásunkat és tevékenységünket”

Interjú KÖVES SLOMÓ rabbival

JUHÁSZ VALI írása

Idén 20 éve, 2004-ben született meg az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (EMIH). Köves Sломó rabbi azóta az EMIH vezető rabbija, mellette az Óbudai Zsinagóga hitéleti feladatait is ellátja. Még ma is fiatalnak számít, de a szervezet indulásakor a húszas évei elején járt. Arról beszélgetünk veled, hogy miként fejlődött az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség ez alatt a húsz év alatt, és mik a következő időszak tervei.

– Vajon egy, a húszas évei elején járó, frissen avatott, fiatal rabbinak milyen víziója volt arról, hogy az elkövetkezendő évtizedekben hány EMIH rabbival és minjennel rendelkező zsinagóga, imaház lesz Magyarországon?

– Az induláskor még nem volt szám szerint kitűzött cél, de most azt gondolom, hogy kb. 50 minjen országsszerte lehetne a megvalósítandó feladat.

A II. világháború előtt Budapesten volt kb. 150 imahely és élt megközelítőleg 200-250 ezer zsidó. Napjainkban Budapesten úgy 100.000 zsidó él, tehát 50 imahelynek ma is van létjogosultsága. A gyakorlat azt mutatja, hogy egy zsinagóga vagy imahely legfeljebb 200-300 embert tud tartósan bevonni, ha annál többen lennének egy közösségben, akkor teljesen elveszne az a személyes kapcsolódás, amely nélkül nem lehet közösséget építeni. Már nem azokat az időket éljük, amikor egy-egy „mega-zsinagógában” gyűlnek össze az emberek, mint például régen Budapesten a Dohány utcában, vagy Budán a harmincas években avatott, eredeti újbudai zsinagógában. Ezeken az imahelyeken

akkoriban 2-3000 ember is megjelent a nagy ünnepeken, hiszen a zsinagógába járásnak egészen más volt a kulturális és közösségi beágyazottsága. Ma a zsidó közösségbe járás gravitációs centrumát a világon mindenütt a közösséget összefogó személyek – a rabbi és a rebecen – jelentik, és a velük való személyes kapcsolatra épül a közösség. Ezt látjuk mi is. Nemcsak területi alapon járnak a zsinagógába az emberek, hanem a személyes kötődés okán is. Az ilyen típusú kapcsolatot 2-300 fő feletti létszámnál nehéz fenntartani. Erre a feladatra igyekszünk folyamatosan megfelelő embereket és forrásokat találni.

– A kisebb egységeknél, egy-egy zsinagóga közösségénél ez láthatóan kiválóan működik. Vajon hogyan valósítható ez meg nagyban? Egy ilyen - most már - szerteágazó szervezetben, mint az EMIH, hogyan lehet megtartani azt a fajta bensőségességet, ami kicsiben működik?

– A bensőségesség leginkább a közösségek 100-200 fős magjában jellemző. Ma már kialakult baráti társaságok vannak egy-egy zsinagógában, ame-

lyek az újonnan érkezőket is érdeklődéssel és segítőkészséggel fogadják. Ez kifejezetten örömteli, hiszen így új embereket is sikerül megszólítani. Persze vannak olyan kiemelt eseményeink is, ahol minden közösségből van merítés, ilyenek a különböző előadássorozatok, egy női éneklés vagy akár egy bárcheszsütési program, egy CTeen-rendezvény vagy nyári tábor, egy-egy tematikus hétvége. Ilyenkor sok ember találkozik egymással különböző közösségekből érkeve.

– Ha ez ilyen jól működik, akkor miként és miben érdemes továbblépni?

– A munkánknak ebben a fázisában sokkal inkább azt látom kihívásnak, hogy miként tudjuk elősegíteni az úgynevezett „megtapadást”. Az általam sokat idézett Kovács András vezetésével 2017-ben elvégzett zsidóság-kutatásból jól látható, hogy a zsinagógába járók 70%-a „visszatérő”, ami azt jelenti, hogy ők aktívabbak a vallás és zsinagógába járás kapcsán, mint a szüleik. Ez nagy változás, hiszen 1997-ben még azt láttuk, hogy ez az arány éppen fordított volt: a zsinagógába járók

70%-a kevésbé volt zsinagógába járó, mint a felmenők. Manapság már beszélhetünk egy „kemény magról”, akik rendszeresen és aktívan részt vesznek a közösség életében, és van több ezer ember, akik alkalmasszerűen (programokra, nagyünnepekre) járnak a zsinagógába. Az a célunk, hogy a következő nemzedék tagjai számára a közösséghez tartozás, a zsinagógába járás és ezeknek az értékeknek a megvallása természetes dolog legyen - ezt értem megtapadás alatt.

– Mi lehet a kulcs ahhoz, hogy ez a folyamat sikeres legyen?

– Azt gondolom, hogy az oktatásnál és nevelésnél kell kezdenünk. Két fontos pillér van: az egyik, hogy az oktatási intézményeink legyenek képesek különböző „szinteken” oktatni, hogy sokakat tudjanak bevonni. Megmagyarázom: különböző rétegek vannak a zsidó közösségnek, és ennek megfelelően az iskoláknak a vállaláshoz vagy a közösségünkhöz való kötődése is lehet más-más szintű, de persze kellene olyan intézmények is, amelyek szorosan kapcsolódnak a közösséghez. Másrészt pedig biztosítani kell azt is, hogy akik végeznek az iskoláinkban, találhassanak munka-, karrierlehetőséget a közösségben. Fontos szerepet játszik ebben

például a Maimonidész Zsidó Általános Iskola és Gimnázium, mert egy ott végzett diák – ha a tudáson és készségeken túl jó élményeket és kötődéseket is szerez a közösséggel kapcsolatban – jó eséllyel lesz aktív, „megtapadt” tagja a közösségnek.

– A közösségi színtről elmozdulva milyen további nagyszabású terveket szeretnének megvalósítani?

– Mint ismeretes, a Sorsok Háza projektet jelen pillanatban a kormány levette a napirendről, amit személy szerint sajnállok, jóllehet gondolkodásunk és tevékenységünk fókuszában a zsidó identitás és a közösség építése áll, nem pedig a holokauszt-émlékezet. A felkérés után a munkát becsülettel, lelkiismeretesen elvégeztük, több száz interjút, valamint magas színvonalú kiállítási- és belsőépítészeti terveket készítettünk. Ezért is tartom fontosnak, hogy a terveket – és a finanszírozás számaikat is – minél többen megismerjék (ezek a holokausztmuzeum.hu oldalon megtalálhatóak). Nagyon szomorú lenne, ha a fiók számára dolgoztunk volna, de a munka nem áll meg, sok más projektünk van. Terveink szerint 2025 őszére révbe ér a Firgun Ház – Zsidó Színház, amely óriási lépés, hiszen egy olyan kulturális központ jön létre, amely talán egész Európában sincs. Megközelítőleg 4000 négyzetméter, 300 férőhelyes színházteremmel, forgószínpaddal, a legmodernebb színházi felszereléssel. Helyet kap benne még két kisebb színházterem, kiállítóteret, kóser bisztró, televízió-, illetve podcast-stúdió. Nyitunk a házban egy könyvesboltot, és kegytárgyakat is lehet majd vásárolni. Merőben új, pezsgő, igazi zsidó kulturális központot álmodtunk, ahol naponta több száz ember töltheti el tartalmasan az idejét. A zsidó színház egészen különleges lesz: neves rendezőket, írókat, dramaturgokat kérünk fel új, originális témák feldolgozására, darabok írására. Bízom benne, hogy értékes művek születnek, amelyek elgondolkodtatnak, talán provokatívak is. Ez komoly lehetőség, hogy bizonyos dolgokat egy másik „nyelven”

mondjunk el. Természetesen klasszikus műveket is bemutatunk, befogadó-színházként is működünk majd, de a színházterem más kulturális eseményekre és akár üzleti jellegű rendezvényekre is alkalmas lesz.

– Ha húsz év múlva találkozunk, tervei és reményei szerint hol tart majd az EMIH és ez a közösség?

– A világ gyors változása miatt egyre nehezebb hosszú távra tervezni. Azt látom azonban, hogy Magyarország napjainkban a béke szigete a zsidóság számára és ezt – őszintén szólva – nem gondoltam volna még tíz évvel ezelőtt sem. Ezt a biztonságot nemcsak a magyar közösség és a visszatérők, hanem a bejövők is élvezik: az orosz-ukrán háború miatt 30-40 vallásos család érkezett és itt is maradt, valamint Izraelből is egyre többen vannak nálunk. Ha az érezhető, a személyes biztonságot is veszélyeztető antiszemitizmus mértéke ilyen alacsony szinten marad Magyarországon, és a magyar kormány hozzáállása sem változik a zsidó vallási közösség és Izrael felé, akkor Budapest zsidó szempontból tényleg olyan lesz, mint Párizs volt „aranykorában”. Húsz év alatt egy ma még elképzelhetetlenül virágzó, vallásos zsidó közösség fejlődik.

– Miként lehet meghatározni azokat a célokat (és valamelyest elkülöníteni más magyarországi zsidó szervezetekétől), amelyeket az EMIH a továbbiakban is képvisel?

– Alapvetően nem másokkal szemben, hanem saját értékeink mentén határozzuk meg identitásunkat és tevékenységünket. Azt hiszem, mára mindenki számára világos, hogy kik vagyunk, és mik ezek az értékek. Kevesen különböznek munkánkkal kapcsolatban. Vannak, akik elismeréssel, mások kritikával illetnek, de az eredményeinket senki nem vonja kétségbe. Legádázabb bírálóink is tudják, hogy a zsidó vallás értékeinek hirdetése, a zsidó identitás megerősítése, a zsidó hitélet, kulturális élet intézményeinek kiépítése terén már eddig is sokat tettünk, és ígérem, hogy a jövőben is ezt tesszük.

„A nagyok felelősséget éreznek a kicsik iránt”

JUHÁSZ VALI interjúja

A Maimonidész Gimnázium fellendülését semmi nem állíthatja meg: a 2024/25-ös tanév újdonsága, hogy a 2022-es tanévben történt hatosztályos képzés bevezetése után elindult a 6 éves kortól kezdődő elemi általános iskolai oktatás is, így az első osztálytól a gimnáziumi érettségig kísérik a gyerekeket. Az első hónapok tapasztalatairól beszélgettünk SZILÁNK ZSUZSA igazgatónővel.

– Egy korábbi interjúban már beszéltünk a Brothers-Sisters programról, amely arra hivatott, hogy a kicsiket összehozza a nagyobbakkal (Egység magazin 174-es szám). Hogyan fogadták a nagyobbak, hogy ilyen kis pöttömök is bekerültek a gimnáziumba? Érezhető-e részükről, hogy felvették a nagytesó szerepet? A kicsik mennyire voltak megilletődve? Meg merik szólítani a nagyobbakat?

– Amikor a nagyoknál meghirdettük a Kistesó-Nagytesó programot, az első pillanattól kezdve elképesztő mennyiségű gyerek szeretett volna csatlakozni. Kifejezetten nehéz feladat volt kiválasztani azokat a szerencsés, idősebb „nagytesókat”, akik bekapcsolódhattak a programba és elláthatják ezt a feladatot. Azóta – ahogy mondani szokás – megalakultak. Nagyon komolyan veszik a nagyok és a kicsik is. Már tanultak, étkeztek együtt, a közös programokon egyértelműen látszik, hogy közel kerültek egymáshoz, érdeklődnek egymás dolgai iránt.

– Mi volt az első közös program?

– Egy újholdköszöntést úgy kezdtünk, hogy a nagyok a kicsiknél ebédeltek az osztályban. Nyitásként ismerkedős játék volt, és úgy terveztük, hogy ebéd után elvál-

nak, de a nagyok jelezték, hogy szeretnék a délutáni, zártabb, védettebb tanulási időben is csatlakozni és segíteni a kisebbeknek a leckeírásban. Ez volt az első program, a házi feladatok befejezése után rengeteget játszottak, unóztak, társasjátékoztak.

– *Milyen foglalkozások/tevékenységek vannak/lesznek még a program keretében?*

– Az ünnepek alkalmával már volt négy kifejezetten tesós program, amin mindenki részt vett. Szerveztünk a kicsiknek egy sábatont és egyszer csak a nagytesók érdeklődtek nálunk, hogy ők is eljöhetnek-e, mert hallották a kicsiktől, hogy lesz egy ilyen.

Aztán ros hájánál alkalmából közössé vált a zsinagógai program, a nagyobbak segítettek a kicsiknek az imákban, megmutatták nekik az imakönyvben, hol tartunk és segítettek a szokásokat is megismerni, hogy világos legyen, melyik imánál mi a szokás. A kidusra aztán együtt is érkeztek.

A szukkoti mobilszukka-bulin nagyon helyesek voltak a nagyok, ahogy a kicsiket gardírozták, pacsiztak velük és ahogy haverkodnak. Szimchát Torákor pedig már a kicsik mentek a nagyokhoz.

– *Akkor ez egy sikeres kezdeményezés volt.*

– Nagyon boldogok vagyunk, hogy elindítottuk a programot. Ahogy segítik egymást, az visszaigazolás számunkra, hogy érdemes volt, mert nagyon jól beilleszkedik a maimós életbe ez a fajta közösségi kapocs. A nagyok felelősséget éreznek a kicsik iránt, akik pedig támaszkodhatnak az idősebb „tesójukra”. Úgy látom, hogy komoly, szoros kötelék alakul ki a gyerekek között, pedig még csak két hónapja kezdtük el ezt a programot.

– *Visszatérve az alsós képzésre: a kislétszámú oktatás előnyeit figyelembe véve, milyen modern oktatási módszereket alkalmaztok a most induló alsós osztálynál?*

– Alapvetően az egész maimonidészes oktatásra jellemző az, hogy egyénileg haladunk. Az az újdonság a kicsiknél, hogy elkezdtük alkalmazni nálunk a robotikát. Mindenkinek van egy programozható kis robotja, amelynek a matematikán és a judaisztikán át a környezetismeretig, az angol és a héber nyelv tanulásáig és minden egyéb területen nagyon nagy hasznát veszük.

Ezenkívül abszolút személyre szabva tudjuk adni nekik a házi feladatokat is attól függően, hogy kinél melyik

részeket kell jobban gyakorolni vagy melyiket kevésbé. A nyelveknél is tudunk és kell is differenciálni, mert vannak olyan gyerekeink, akik anyanyelvi szinten beszélnek héberül vagy angolul. Náluk a nyelvoktatásban kifejezetten előnyös az, hogy kislétszámú az oktatás, mert egyénilig tudunk velük fókuszáltan és szint szerint haladni.

Nem is beszélve a lelkükről, hiszen abból adódóan, hogy a kis csoport sokkal könnyebben kezelhető közösségépítés szempontjából, egy nagyon összetartó csapatot tudunk összehozni.

Aki járt már zsidó intézményben, az tudja, hogy minden gyermek nagyon komoly és nagyon erős individuuum. Nagyon szépen rá tudjuk vezetni őket arra, hogy a dolgokra hangos reagálás nélkül is lehet kompromisszumot kötni és konszenzust teremteni. Meg kell tanulniuk, hogy elviseljék, ha másnak van igaza, ezeket finomhangolással oldjuk meg. Egy hónap alatt egy nagyon helyes és nagyon komoly kis közösséget tudtunk építeni náluk is, úgyhogy ez mindenképpen az előnye a kis csoportnak.

– *Hogyan oldják meg a Maimonidészben a 21. század azon kihívását, hogy a digitális eszközök a hétköznapjaink részei, szinte mindig a gyerekek kezében van valamilyen ilyen kütyü?*

– A digitális eszközök oktatását is úgy tudtuk bevezetni, hogy ezt örömmel vették a gyerekek. Fontos megtanulniuk, hogy ezeket ne (csak) játéokra, hanem inkább tanulásra használják. Ezt igyekszünk erősíteni, és nagy örömeinkre ezt hamar át lehetett fordítani a gyerekeknél.

DIGITÁLIS ESZKÖZÖK és diákönkormányzat

ÚJ VILÁGI IGAZGATÓNŐ A BÉT MENÁCHEM ÉLÉN

ZINK ADIRA *interjúja*

1997-ben nyílt meg a Gán Menáchem óvoda, akkor még a Tamási Áron utcában. Napjainkban a Dohány utcában van az azóta kibővült, bölcsődét, óvodát és iskolát is tartalmazó Bét Menáchem Gyermekekortatási központ. HEPKÓ-BODZSÁR MAGDOLNÁval, az iskola újonnan kinevezett világi igazgatónőjével beszélgettünk a tanévkezdésről, a jelenről és a jövőbeli tervekről.

– Az igazgatónő idén vette át az iskola vezetését, milyen tervei vannak a jövőre nézve?

– Nagyon sok jó gyakorlat működik az iskolában évek óta, amelyeket csak megtartani kell. Természetesen minden vezetőnek célja kell hogy legyen a fejlődés. Az intézmény infrastrukturális fejlesztése folyamatos, azonban az elmúlt években sokszor találkoztam azzal az igénnyel, hogy szeretnének a gyerekek egy olyan közösségi teret, ahol olyan eszközök állnak rendelkezésükre, melyekkel élvezetesebbé válnak a szünetek. Ezért elkezdtünk kialakítani egy jól felszerelt közösségi teret, melyben helyet kapnak komolyabb sporteszközök, pingpongasztal, léghoki, hasonlók. Ezenkívül szükségesnek látom, hogy felzárkózzunk ahhoz a társadalmi igényhez, hogy az oktatási intézmények nagyobb hangsúlyt fektessenek az egészséges életmódra való nevelésre. Nagy szívügyem az állatvédelem. A zsidó vallás szerves része az adakozás, az elesettek segítése, véleményem szerint a mi diákjaink ezirányú szociális érzékenysége kimagasló. Reményeim szerint ehhez kapcsolható lesz az állatvédelem témája.

– Az iskolának van néhány különlegessége, például a többnyelvűség (a Bét Menáchem héber-magyar két tanítási nyelvű), a kis létszámú osztályok és ezzel együtt a differenciált oktatás. Hogyan tudnak ezekből a különleges adottságokból előnyt kovácsolni?

– A legnagyobb előnye ennek szerintem, hogy minden diák fejlődését egyénileg tudjuk követni. Az átlag iskolákhoz képest nálunk nem jellemző, hogy a gyerekek közül bárki behozhatatlan lemaradást szerezne, hiszen a kis létszám lehetővé teszi, hogy mindenki a saját igényeinek, képességeinek megfelelő módszerekkel sajátíthassa el a tananyagot. A diákok és a pedagógusok között olyan kapcsolat alakul ki az évek során, hogy egy pillantásból tudjuk, mikor ki van remek formában, vagy épp mikor kinek van rossz napja, ilyenkor igyekszünk átsegíteni őket a nehézségeken.

Az idegennyelvi tudás mindig előnyt jelentett a hétköznapi életben, bízom benne, hogy ez a mi diákjainknál fokozottan érvényes lesz.

– Milyen speciális készségeket követel meg a tanároktól ez a típusú oktatás?

– Mivel az oktatás két nyelven történik, mind héber, mind a magyar nyelvű órákon folyamatosan igyekszünk a gyerekek szókincsét bővíteni, tantárgytól függetlenül, ez kiemelt pedagógiai feladat az intézményben. És közben néha a mi szókincsünk is bővül, mert előfordul, hogy egy mondaton belül két-három nyelven is megszólal egy gyermek. Ezenkívül az órákon alkalmazott különböző munkaformák, módszerek is eltérnek az átlagostól. A kis létszám lehetővé teszi, hogy sokkal több játékos, szórakoztató feladatot, érdekes eszközt használjunk, interaktív feladatokkal tarkítsuk a tanórát. Ez sok felkészülést és egészen más pedagógiai szemléletet kíván meg, mint a dominánsan frontális oktatás.

– Miként kell átalakítani bizonyos iskolai programokat annak mentén, hogy kislétszámú osztályok vannak?

– Nálunk nem annyira jellemző az osztályokra tagolódás. A programszervezés során általában több osztály- vagy iskolai szinten gondolkodunk.

– Mennyire engedi be/használja az iskola a modern, progresszív oktatási módszereket, mint például a Montessori oktatás?

– Amennyire a pedagógiai programunk és az oktatási törvények engedik, igyekszünk az alternatív oktatásból minél több elemet integrálni, főleg az alsó tagozaton. Pedagógusaink nagyon nyitott szemléletűek, fiatalos lendületük, motiváltságuk sokat segít ebben.

– Mennyire nyitott az intézmény a digitális eszközök használatának terén?

– Iskolánk arra törekszik, hogy a 21. század elvárásainak megfelelően minél magasabb szintű digitális tudással ruházza fel a diákokat. Tantermeinkben jelentős számú okostábla áll rendelkezésre, illetve sokszor használunk tableteket is a tanítási órákon. Ezenkívül már az alsó évfolyamokon megkezdjük a számítógépekkel történő ismerkedést, felső tagozatban pedig már a programozás alapjait is megtanulják a gyerekek, ehhez robotok is rendelkezésre állnak.

– Milyen jellegű különórákon vehetnek részt a gyerekek?

– Az iskola szervezésében zsidóság témájában működik délutáni foglalkozás. Ezenkívül az intézmény helyet biztosít oktatóknak, hogy külön foglalkozásokat tartsanak, van táncoktatás, foci és sakk-szakkör.

– Úgy hallottam, hogy az iskolában működik diákönkormányzat. Számomra ez kissé furcsa, hiszen ilyesmivel eddig főleg gimnáziumokban ta-

lálkoztam, de kétségkívül nagyon érdekes. Mennyiben más ez, mint a gimnáziumi diákönkormányzatok?

– Az általános iskolai diákönkormányzatok elsődleges célja a demokratikus gondolkodás alapjainak megteremtése. Nagyon fontos volt számomra, hogy ezt iskolánkban is kialakítsuk. A diákok sok szegmensben véleményezési jogkörrel rendelkeznek, ez a legfőbb fórum, amelyen meghallhatjuk véleményüket. Tavaly a DÖK-nap programjai 100%-ban a diákok ötletei alapján valósultak meg, nagy élmény volt számunkra.

A legnagyobb magyarországi összejövettel, amit kizárólag zsidó nők számára rendeznek, immár negyedik éve, a Zsilip Központban tartott divatbemutató és vásár. A környék art deco hangulatát idéző központ kifutóján idén is a közösség tagjai vonultak fel és mutatták be a *Sejna Fashion* és magyar divattervezők, *Léber Barbara*, *Lukéj Gabriella*, *Papp Ildikó (Pippi)* és *Viktoria Varga* „kóser és csinos” ruháit.

A divatbemutató mottója arra utal, hogy az itt bemutatott ruhák tervezésénél vagy kiválasztásánál szem előtt tartjuk a vallási előírásokat éppúgy, mint az aktuális divattrendeket – mondta *Dr. Ungár Mónika*, az esemény szervezője, az est háziasszonya. „Nem a vallási előírások szerint öltözködöm, csak kíváncsi voltam, mit takar az, hogy kóser és csinos.” – mondja *Eszti*, aki most először vett részt egy barátnőjével a divatbemutatóon – „Nagyon tetszett, hogy igazi divatbemutató hangulat volt, de mégis voltak bőven olyan ruhák, amiket el tudok képzelni magamon. Kéleemesen csalódtam, biztos, hogy több kóser ruhát fogok beemelni ezután a ruhatáramba.” A szervezők célja valóban az, hogy bemutassák: a szemérmes öltözködés nem szürke zsákruhákat jelent. A legkülönbözőbb színek, anyagok, fazonok vonultak fel a nézők előtt, hétköznapra valóak és elegánsabbak egészen az estélyi öltözékekig és a menyasszonyi ruhákig, amik bármilyen vallásos esküvőn is megállnák a helyüket.

Külön élmény volt a kislányok bemutatója, akik izgatottan várták, hogy sorra kerüljenek, majd teljes profizmussal vonultatták fel a szebbnél szebb ruhákat – biztosak vagyunk benne, hogy a nézők között ülő anyukák és nagyma-

KÓSER ÉS CSINOS

divatbemutató és

DIK SINOS

vásár a Zsilipben

mák rengeteg ötletet kaptak arra, hogy ezen a télen hogyan öltöztessék fel kislányaikat csinosan! „A kislányom most először vállalta, hogy ruhát mutasson be – természetesen rögrön meg is vet-tük, amiben felvonult, és szombaton már abban ment zsinagógába!” – meséli az egyik édesanya. – „Nagyon élvezte a reflektorfényt, én pedig örülök, hogy ilyen pozitív módon tudom átadni neki, hogy a szemérmes öltözködés nem akadály, hanem egy lehetőség, hogy kifejezzük, kik vagyunk valójában.”

A program azonban nem csak a divatbemutatóból állt. A Zsilip Női Klub vezetője, *Glitsenstein Sosi* rebecen lelki táplálékkal is szolgált az összegyűlt hölgyeknek, akik egy rövid filmen keresztül az ősnyák életének tanulságait is megismerhették. A különböző divatházak bemutatói között a Bét Menáchem Héber Magyar Kéttannyelvű Általános Iskola két táncsoportja és Frankl-Ungár Sára és Roná balett- és musical-táncgyvelege szolgáltatta a műsort – a piros-feketébe öltözött kisebb és nagyobb lányok hatalmas sikert arattak idén is. Emellett több, mint 20 értékes nyereményt is kisorsoltak azok között, akik tombolát vásároltak.

Természetesen idén sem feledkeztek meg a szervezők a túsokorról, akik több, mint egy éve sínylődnek a Hamász fogságában: közös énekléssel és a sárga szalaggal idézték fel, hogy az örömről nem lehet teljes, amíg ők meg nem szabadulnak és béke nem lesz Izraelben. „Nehéz évünk volt mindannyiunknak és minden esélyt meg kell ragadni, hogy növeljük az örömet és terjesszük a zsidóság fényét. Ez egy nagyon különleges lehetőség mindkettőre.” – mondta egy másik zsinagóga rebecenje, aki a közönség soraiban ülve nézte végig a műsort.

Az est zárórésze a vásár volt, ahol a felvonultatott ruhákat és még megannyi más, csodálatos ruhát és kiegészítőt vásárolhattak a résztvevők, miközben a kidusteremben bőséges kóser büfé várta a vásárlástól és a bemutatótól felpezsdült nézőközönséget.

LIEBMAN FLÓRA írása

Az esőt hozó chesván hónap gasztronómiája

DÉNES ANNA írása

Ha a törvényeim szerint jártok és parancsolataimat megőrzitek és megteszitek azokat, akkor megadom esőiteket az ő idejükben és a föld megadja termését, a mező fája megadja gyümölcsét.

(3Mózes 26:3-4.)

A zsidó nép, Izrael, a Tóra és a benne foglalt micvák, vagyis a tiltások és a parancsolatok mind egyetlen nagy egységet képeznek. Bár az eső természeti jelenség, Izrael földjén mégis különös, természetfölötti vagy spirituális jelentőséggel is bír, és a világ Teremtője, Izrael földje és a zsidó nép különleges, örök kapcsolatát jelképezi. A Tóra az esőről Isten és a zsidó nép kapcsolatának részeként beszél. Ha a zsidó nép betartja a parancsolatokat, akkor annak természetes folyamánya az időben hulló csapadék és ennek következtében a jó termés. Ha azonban másként történik, és a zsidók letérnek az Isten által kijelölt útról, akkor annak természetes következményeként nem lesz áldás a cselekedeteiken, elmarad az eső, aszály jön, nem lesz termés... Nem büntetés ez, csupán a világ rendje a zsidó nép számára, ahogyan az ember keze is megég, ha tűzbe nyúl. Az sem büntetésként történik, hanem azért, mert a világ rendje szerint a tűz éget.

És lesz, ha hallgattok parancsolataimra, amelyeket én ma nektek parancsolok... akkor megadom országotok esőjét annak idejében, az őszi esőt és a tavaszi esőt... (5Mózes 11:13-14.)

Izraelben az év tizenkét hónapjából hét hónapon át nem esik eső. Az esős évszak szukot ünnepe után kezdődik. Az első őszi eső a *jore*, az *utolsó tavaszi eső a málkos* nevet viseli. Smini áceret-szimchát Torá kettős ünnepének egyik fontos pontja a délelőtti *muszáf* imában elmondott *tfilát hágesem*, az esőért való könyörgés. Az előimádkozó és a közösség egymásnak felelgetve mondja el ezt az imádságot. Nemcsak arra kérjük Istent, hogy őseink érnyeit figyelembe véve és az ő érdemükben adjon nekünk esőt, hanem arra is, hogy olyan esőt adjon, mely életet és jólétet ad, nem pedig – ne adj’ Isten – elvesz, rombol és tönkretesz. Ettől a naptól fogva chesván hó hetedikéig, illetve – Izraelen kívül – december ötödikéig vagy hatodikáig nem imádkozunk az esőért, de a harmat helyett már az esőt említjük a mindennapi ámidá főimádságban. Chesván hetediké (a diaszpórában december 5. vagy 6.) után már aktívan imádkozunk is az esőért.

Gasztronómiai összeállításunkban „vizes” ételeket kínálunk – vagyis olyan fogásokat, melyek így vagy úgy a vízhez, az esőhöz kapcsolódnak.

1. Ami vízben ázik – *bableves*

párve, glutén- és tojásmentes

Hozzávalók: 2 pohár száraz fehér bab; 3 szál sárgarépa; 2 szál halványító zeller, levéllel; 1 nagy fej hagyma; 6 gerezd fokhagyma; 1 piros kaliforniai paprika; friss petrezselyem, koriander és kapor; só, bors, őrölt koriander és római kömény, ízlés szerint; 2 babérlevél; 2-3 ek. olívaolaj

A babot átmoszuk, átválogatjuk, és 6-8 órára vízbe áztatjuk, majd 2 órán főzzük. A répát megtisztítjuk és vékonyra karikázzuk, a hagymát és a fokhagymát rórá vágjuk, a paprikát is vékonyra csíkozzuk vagy felkockázzuk. A zellerszáralemossuk, a leveleket a többi zöldfűszerrel együtt vízbe áztatjuk. A zöldségeket az néhány percig, kevergetés mellett pároljuk, hozzáadjuk a megfőzött babot, hozzáadunk hogy bőségesen ellepje, és nagy lángon felforraljuk. Ha már forr, kis lángra vesszük, megfűszerez- zük. A friss zöldfűszereket átmoszuk, vízbe áztatjuk, majd átvizsgáljuk, nehogy bogár kerüljön általuk az ételbe. Finomra aprítva vagy egészben ezeket is a leveshez adjuk, és további 40-45 percen át kis lángon főzzük, amíg minden zöldség megpuhul, és az ízek összeérnek. Tésztával vagy nokedlivel, frissen vágott petrezselyemmel, forrón tálaljuk.

át
ap-
k a t
olajon
annyi vizet,
zük. A friss zöldfűsze-

2. Ami a vízben él – Marokkói hal

párve, tojás- és gluténmentes

Hozzávalók: egy marék friss zöldfűszer: petrezselyem és/vagy koriander; egy rozmaringág; 1 fej hagyma; 4 gerezd fokhagyma; 2 szál sárgarépa; 2 krumpli; 1 kaliforniai paprika; 1 nagyobb paradicsom; 6-8 darab fehér húsú, szálkátlan hal, például tilápia vagy pontyfilé; 3 ek. olívaolaj; 3-4 evőkanál paradicsompüré; fűszerek bőségesen: só, bors, koriander, kurkuma, pirospaprika; 2 babérlevél

Egy széles lábos aljába tesszük a zöldfűszereket. Erre kerülnek a feldarabolt zöldségek: a nyolc részre vágott hagyma, a felszeletelt répa, valamint a felkockázott krumpli, paprika és paradicsom. A következő réteg a hal. Ha fagyasztott halat használunk, érdemes főzés előtt egy fél órára citromos vízbe áztatni. A lábos tartalmát meglocsoljuk olívaolajjal, majd megszórjuk a fűszerekkel, és letakarva, kis lángon 30-40 perc alatt puhára főzzük. Általában nem szükséges vizet önteni alá, de ha úgy látjuk, hogy nagyon száraz, egy kevés vízzel meglocsolhatjuk, nehogy megégjen.

3. Ami vízben állva növekszik – lencsés rizs

párve, tojás- és gluténmentes

Hozzávalók: 1 fej hagyma; fél pohár száraz lencse (zöld vagy barna); egy pohár hosszú szemű rizs; só, bors és koriander ízlés szerint; néhány kanál olívaolaj a hagyma megpárolásához

Az átválogatott lencsét alaposan megmossuk: tálba tesszük, hideg vizet eresztünk rá, majd kézzel megkeverjük, végül hagyjuk leülepedni. Ezt a folyamatot néhány-szor megismételjük, hogy biztosak legyünk abban, nem maradt bogár a lencsénkben. Ugyanígy járunk el a rizzsel is. A hagymát felaprítjuk, az olajon megfuttatjuk, majd hozzáadjuk a rizst és a lencsét is. Megkeverjük, további egy percre kevergetve pároljuk, majd négy pohár vizet adunk hozzá. Megfűszerezzük és letakarva, kis lángon főzzük, míg a keverék az összes folyadékot magába nem szívta. A tetejét tálaláskor sült hagymával díszíthetjük vagy felaprított petrezselyemmel is megszórhatjuk.

4. Ami vízben sül – kókusz torta

gluténmentes, párve

Hozzávalók: 3 pohár kókuszreszelék; 4 egész tojás és 5 tojássárgája; 1 ek. vaníliakivonat; 2 pohár cukor; fél pohár kókusztej

A hozzávalókat alaposan összekeverjük. Egy hőálló üvegtálat kiolajozunk, cukorral megszórjuk, majd beleöntjük a kókuszos-tojásos keveréket. Az üvegtálat vízzel teli sütőtálcaába állítjuk, és 180 fokon nagyjából másfél órán át sütjük, amíg a sütemény összeáll és aranyszínűvé változik. Az elpárolgott vizet pótoljuk. Az elkészült tortát süteményestátra fordítjuk, hogy a leülepedett tojássárgájától nedves, kissé zselés, sárga alja kerüljön a tetejére, édes felső réteget képezve, és kihűtve tálaljuk.

5. Ahonnan az égi áldás érkezik: esőfelhő-habcsók (kb. 40 darabhoz)

gluténmentes, párve

Hozzávalók: 2 tojásfehérje; ¾ pohár porcukor

A tojásfehérjéket kemény habbá verjük, majd lassan hozzáöntjük a porcukrot, kis fokozaton folytatjuk a habverést, majd nagy fokozatra kapcsolva addig járattjuk a habverőt, amíg szép fényes, sűrű, kemény habot nem kapunk. Akkor jó, ha a habverő által írt hullámok megmaradnak, nem folynak szét, illetve ha a fejre állított tálból nem esik ki a hab. Kiskanállal, egymástól néhány centiméter távolságra kis halmokat helyezünk egy sütőpapírral bélelt tepsire, majd 110 fokra előmelegített sütőbe toljuk, és nagyjából egy-egy és negyed óra alatt keményre sütjük-szárítjuk a habcsókokat. Akkor jó, ha a sütemények felülete kemény, aljuk pedig könnyedén leválik a sütőpapírról.

A TANÍTÓ FIGYELME

DÉNES ANNA *meséje*

Élt egyszer réges-régen egy fiú, Jechezkél. Kedves, jó fiú volt, de – mit tagadjuk – a tanulás nehezen ment neki. Szívesen üldögélt a tanházban, figyelmesen hallgatta a tanulás dallamát, szívesen és élvezettel merült el a történetekben, amiket szeretett tanára mesélt, de akárhogy is igyekezett, írni-olvasni nem tudott megtanulni.

Jechezkélnek kedves, türelmes tanára volt. Egy napon kézen fogta a fiút, és így szólt a többi gyerekhez: „Ti a tanházban maradtok, és gyakoroljátok az olvasást” – mondta. „Mi pedig sétálni megyünk” – azzal kivezette a fiút a tanház zsvijából, végig egy ösvényen, el a kis halastóhoz. A tanár hálót vett elő, a vízbe mártotta és nem sokkal később egy hal fickándozott a hálóban. Ügyesen vízzel teli engedte a halat. „A tiéd” – mondta a fiúnak. E naptól fogva Jechezkél mintha kicserélték volna. Szinte árnyékként követte a tanárt, és nemcsak hallgatta, hanem valósággal itta a szavait. Hamarosán megtanulta a betűket és folyékonyan kezdett olvasni. A tanárnak mindig volt egy-egy jó szava szorgalmas tanítványához, bátorította, ösztönözte a fiút, aki rendkívül hálás volt szeretett tanítójának.

Abban az évben kevés eső esett. Márpedig eső nélkül nincs termés, kiszárad a gazona, szomjazik a föld, szomjaznak az állatok és az emberek is. A száraz őszt aszályos tél követte, nem teltek meg a tavak és nem duzzadtak meg a folyók. Az emberek siránkoztak, záporért, esőért, vízért imádkoztak. Egy reggel elterjedt, hogy a híres-nevezetes Ráv érkezik a településre, hogy imáival segítse meg a környék lakóit. A szomjúságtól elcsigázott falubeliek kimerülten érkeztek a zsinagógába, lábuk felverte az út száraz porát. Mindannyian azt remélték, hogy a nagyszerű tudós csodát tesz, és imájára megnyílnak az ég csatornái.

A rabbi, ahogyan várták, egynapos böjtöt hirdetett, így másnap, akárha jom kipur lenne, a falu apraja-nagyja böjtölt. Annak a napnak a délutánján az emberek reményteljesen gyűltek össze a zsinagógában, ám Ráv imájára semmi sem történt. Még csak szemerkélni sem kezdett az eső, egyetlen cseppecske sem hullott az égből. Ekkor az egész közösség teljes szívből imádkozni kezdett. Még ekkor sem történt semmi. Ekkor a tanár állt ki a közösség élére imádkozni. A tanár, aki mély együttérzéssel tanította kis tanítványait, aki odafigyelt, hogy az se maradjon le, aki kevesebbet tud másoknál. „Aki szelet fúvat és esőt hullat” – kántálta a tanár az imádságot. A „szelet fúvat” szavakra erőteljes fuvallat söpört végig a zsinagógán, az „esőt hullat” szavaknál pedig esőillat töltötte be a helyiséget. Megérkezett a várva várt eső. Először csak szemergett, aztán egyre jobban rázendített, dőlt, ömlött, szakadt, zuhogott. A növények vidáman nyújtóztatták ki ágaikat és a kiszáradt folyómedreket víz töltötte meg.

Ráv elcsodálkozott: „Ki vagy te és mivel foglalkozol?” – kérdezte a tanítót. „Tanító vagyok, gyerekeket oktatok” – felelte a fiatalember. „Szegényeket, gazdagokat egyaránt, és aki nem engedheti meg, hogy kifizesse a tandíjat, attól nem kérek fizetséget. Ha pedig egy gyermeknek nehézséget okoz a tanulás, elviszem őt a halastavomhoz, és halakkal nyerem el a bizalmát – és aztán addig beszélgetünk, míg megtanul olvasni”. Ráv egyszerűen mindent megértett. A tanár gondoskodó szeretete, aggódó odafigyelése érdekében megnyíltak az eget, és hullani kezdett a földre az áldást hozó eső.

OLAJÁG
OTTHONOK

IDŐSOTTHON

másként!

Utazunk és
élményeket
szerzünk

Önnek mit jelent
a színvonalas időskor?

- Új életcélokat?
- Szabadságot?
- Önmegvalósítást?
- Társaságot?

Várjuk az
Olajág Otthonokban!

06 1 510 00 18
olajagotthonok.hu

 @olajag-otthonok
 olajagotthonok

**MINDEN PROGRAM EGY HELYEN:
ZSIDOPROGRAMOK.HU**

ZSIDOPROGRAMOK.HU

